

ZOEKEN NAAR ZEKERHEID

**EEN ETNOGRAFISCHE STUDIE NAAR DE
KWETSBAARHEID EN STRATEGIEËN VAN
JONGVOLWASSENEN IN SIEM REAP, CAMBODJA**

Rob Segeren & Leonoor Flierman

*“When we were children, we used to think that when we were grown-ups we would no longer be vulnerable. But to grow up is to accept vulnerability...
To be alive is to be vulnerable.”*

-Madeleine L'Engle

ZOEKEN NAAR ZEKERHEID

EEN ETNOGRAFISCHE STUDIE NAAR DE
KWETSBAARHEID EN STRATEGIEËN VAN
JONGVOLWASSENEN IN SIEM REAP, CAMBODJA

Door Rob Segeren en Leonoor Flierman

Rob Segeren en Leonoor Flierman
Studentnummers: 3880168 en 3693163
Begeleid door drs. Femke Boers-Grünefeld
Universiteit Utrecht
Bachelor Culturele Antropologie
r.segeren@students.uu.nl
e.c.flierman@students.uu.nl
wordcount: 21267

Dear Segerens

*This is an ancient temple in our beautiful city
Siem Reap, Cambodia*

*Thank you so much for all your kindness and care
Your thoughts have saved a man's life
A man who was my dad.*

I wish you both all the luck and hope you have a great life!

Love, from Den ¹

¹ Geschreven door Den Sout op 16-04-2014. Den was een sleutelinformant tijdens dit onderzoek. De afbeelding erboven is van een cadeau van Den aan de ouders van Rob. Zij hebben Den tijdens de veldwerkfase vanuit Nederland geholpen met een kleine gift. De oorspronkelijke tekst staat achter op het de afbeelding.

The wild life is freedom
I do what God called me to do

I fight cuz I am hungry
I have fought cuz I know that I have the prize
I run cuz I need to speed up for my power

My God called me to be wild
I am fearless cuz I'm a wild dog

I can't do it all alone but I have my group as we stand by our God

He points us the prize

I love my church and I love my family as we are wild dogs²

² Bron: Den Sout 10-04-2014

Voor Hendrik Antheunis Flierman

<u>DANKWOORD</u>	9
<u>INLEIDING</u>	12
<u>THEORETISCH KADER</u>	18
ARMOEDE_____	18
DE LIVELIHOOD-BENADERING_____	19
HET ASSET VULNERABILITY FRAMEWORK_____	21
KWETSBAARHEID_____	22
ASSETS EN CAPABILITIES_____	23
LIVELIHOOD-STRATEGIEËN_____	25
GENDER_____	28
GENDER ASSET GAP_____	29
UITGELICHT: KWETSBAARHEID IN DE GEZONDHEIDSZORG_____	30
<u>ARMOEDE IN CAMBODJA</u>	31
NATIONALE GESCHIEDENIS EN RECENTE CIJFERS_____	31
ASPECTEN VAN KWETSBAARHEID IN CAMBODJA_____	33
GEZONDHEIDSZORG_____	33
GENDER_____	34
ONDERWIJS_____	35
CORRUPTIE_____	36
ASSETS IN CAMBODJA_____	37
<u>EMPIRIE: VROUWELIJKE INFORMANTEN</u>	38
DE VICIEUZE CIRKEL VAN KWETSBAARHEID	
KWETSBARE ACHTERGROND_____	40
KWETSBARE DIMENSIES_____	43
GEZONDHEID_____	43
ARBEIDSMARKT_____	45

FINANCIËN _____	46
STRATEGIEËN _____	48
KETING-REPRODUCTIE-STRATEGIEËN _____	48
COPING-STRATEGIEËN _____	51
MOGELIJKHEDEN _____	54
TOT SLOT: DE VICIEUZE CIRKEL VAN KWETSBAARHEID _____	55
<u>EMPIRIE: MANNELIJKE INFORMANTEN</u>	56
<u>INZICHTEN IN UITZICHTLOOSHEID</u>	
KWETSBAARHEID _____	57
KWETSBARE DIMENSIES _____	58
GEZONDHEID _____	58
AFHANKELIJKHEID VAN ARBEIDSMARKT _____	59
INDIVIDUELE VERSCHILLEN IN KWETSBAARHEID _____	60
BRONNEN VAN KWETSBAARHEID _____	61
STRATEGIEËN _____	65
ASSETS EN MOGELIJKHEDEN _____	65
COPING- EN REPRODUCTIE-STRATEGIEËN _____	66
COPING-STRATEGIEËN _____	66
REPRODUCTIE-STRATEGIEËN _____	68
SAMENVATTENDE NOOT _____	71
<u>DISCUSSIE & CONCLUSIE</u>	72
<u>BIBLIOGRAFIE</u>	80
<u>BIJLAGE: SAMENVATTING IN TAAL ONDERZOEKSGBIED</u>	86

Dankwoord

Onze gezamenlijke dank gaat allereerst en boven alles uit naar de jonge mannen en vrouwen in Siem Reap die deel uitmaken van dit onderzoek. Dit onderzoek is dan ook van jullie, voor jullie en deels tot stand gekomen door jullie. Bedankt voor het feit dat jullie onbaatzuchtig tijd en energie hebben willen steken in dit onderzoek. Bedankt voor alle open armen waarmee we zijn ontvangen.

In het bijzonder bedankt voor alle levenslessen die jullie ons hebben geleerd. Jullie hebben ons, als aspirant antropologen, nieuwe energie en inspiratie gegeven. De oprechtheid in jullie verhalen en de openheid waarmee jullie bereid waren deze met ons te delen was inspirerend. De verhalen die jullie vertelden waren soms leuk, soms confronterend en soms hartverscheurend. Wat echter altijd in de verhalen terug was te zien, was jullie optimisme en eeuwige hoop. Jullie lijken in staat in elke situatie, hoe ontmoedigend ook, iets positiefs te zien. De mentale kracht en het feit dat een groot deel van jullie zichzelf oprecht gelukkig noemt, is iets waarmee jullie ons steeds weer verbaasden. Dit zijn wijze lessen die wij voor altijd met ons mee zullen nemen. Wij danken jullie hiervoor. Hoewel niet iedereen genoemd wordt in deze scriptie, hebben wij onze uiterste best gedaan de authenticiteit en integriteit van jullie stemmen door te laten klinken in hetgeen dat voor jullie ligt.

Verder willen wij graag Femke Boers-Grünefeld bedanken. Jij wist ons met je verhelderende inzicht altijd van constructieve feedback te voorzien. Op momenten dat we vastliepen in de theorie maar ook toen we in het veld zelf tegen problemen aanliepen, was jij de persoon die ons van nuttige tips voorzag en ons hielp bepaalde problemen op te lossen. Zonder jou was dit onderzoek niet geworden wat het nu is.

Individueel dankwoord Rob

In het bijzonder gaat mijn dank uit naar Den Sout. Allereerst wil ik hem bedanken voor zijn hulp bij het zoeken van geschikte informanten. Zonder zijn kennis van de lokale taal en cultuur was dit waarschijnlijk niet zo makkelijk gegaan. Verder bedank ik Den voor de momenten waarop hij me motiveerde verder te gaan als het even tegenzat. Ik dank hem voor de zondag waarop hij – op zijn enige vrije dag – om acht

uur 's ochtends voor mijn hoteldeur stond om interviews af te gaan nemen met *tuktuk drivers*. Ik dank hem verder voor zijn openhartigheid en de eindeloze verhalen die hij met me heeft willen delen. Ik dank hem boven alles voor de enorme vriendschap en liefde die ik heb mogen ontvangen.

Ik wil ook graag mijn lieve ouders, Jos en Toin, bedanken. Jullie zijn altijd mijn steun en toeverlaat geweest. Bedankt voor jullie luisterend oor toen ik via skype mijn ervaringen in Siem Reap met jullie deelde. Bedankt voor het helpen van Den toen het niet zo goed ging. Bovendien was het zonder jullie financiële steun voor mij ook onmogelijk geweest om deze inspirerende reis te maken. Ook hiervoor bedankt. Verder bedank ik Paul Tromp voor de opbouwende kritiek op onze scriptie tijdens de laatste fase. Jouw frisse blik was van onschatbare waarde.

Ook bedank ik natuurlijk mijn onderzoekspartner Leonoor voor de geweldige samenwerking gedurende het hele bachelorproject. Ik vond het leuk om jou te vergelijken met mezelf wanneer ik voor de eerste keer in Cambodja was, inmiddels al weer zo'n vier jaar geleden. Je *open mind* en je flexibiliteit maakte dat je heel snel op je gemak was in Siem Reap. Dat vond en vind ik heel knap. Ik weet zeker dat je door deze ervaring nog sterker bent geworden. Onze eindeloze gesprekken over het leven, wetenschap, antropologie en wereldproblemen en natuurlijk ons muzikale optreden zijn ervaringen die ik nooit zal vergeten. Het was een mooi avontuur. Bedankt!

Individuele dankbetuiging Leonoor

Marjolein, superbedankt voor jouw ouderlijke begeleiding in de periode voordat ik naar Cambodja vertrok. Zonder jou had ik tijdens mijn afwezigheid waarschijnlijk torenhoge belastingboetes gekregen en was ik teruggekomen met allerlei tropische aandoeningen (als ik deze überhaupt had overleefd). Ik heb ik ook veel gehad aan je kritische oog en constructieve feedback tijdens het nakijken van mijn stukken. Ik denk dat twee bepaalde mensen, die zich nu overal en nergens bevinden, ontzettend blij zijn om en dankbaar voor jouw rol in mijn leven.

Lizzy en Raymond, ontzettend bedankt dat jullie de zorg over Brammie zo geweldig over hebben genomen tijdens mijn afwezigheid! Dit was onmisbaar.

Pollen, jou wil ik bedanken voor het altijd in context leggen van verschijnselen die ik in het veld tegenkwam, het voor mij openstaan en het mij vertrouwen en je onvoorwaardelijke vriendschap.

Den, bedankt voor je vriendschap, je begeleiding wat betreft praktische zaken, het vinden van twee informanten en je inzet als vertaler in een van de interviews. Je oprechtheid en goedheid als mens zal me altijd bijblijven.

Rob, ik had me geen betere onderzoekspartner kunnen wensen. Voor ons vertrek was jij al bezig me mentaal voor te bereiden op de context waarin we terecht zouden komen en deze steun is tijdens ons verblijf in het veld niet gestopt: je energie voor het uitleggen van plaatselijke fenomenen en het geven van tips was onuitputtelijk. Als ik, op het gebied van veldwerk, soms even niet wist wat ik moest doen, stond jij altijd klaar om weloverwogen advies te geven. Daarnaast ben je uiteraard een uitstekende gitaarleraar! Ik ben blij dat je ooit aan mij vroeg of ik al plannen had wat betreft het bachelorproject, want dit avontuur zal ik nooit vergeten. Bedankt voor alles!

Inleiding

Geschreven door Rob

Het is dinsdag 24 januari 2014, twaalf uur 's middags wanneer we via de grensplaats Poipet vanuit Thailand onze intrede maken in Cambodja. Het contrast tussen Thailand en Cambodja wordt al snel zichtbaar: onder de brug liggen honderden lege plastic flesjes en uitpuilende vuilniszakken in een poel zwart water. Iets verderop zien we een groepje kinderen onze richting in lopen. Ze zijn nog heel jong, sommigen niet ouder dan 5 jaar, en lopen rond in oude, versleten kleren. Wanneer we ze passeren trekt een van de kinderen aan mijn hand. "One dollar, please, one dollar": zegt het meisje terwijl ze me met grote ogen aankijkt.

We lopen verder en na hier en daar te hebben rondgevraagd naar vervoersmogelijkheden naar Siem Reap, worden we benaderd door een vriendelijk ogende man van middelbare leeftijd. "Need to go to Siem Reap?", vraagt hij lachend en hij wijst naar een blauwe auto die zo'n honderd meter verder geparkeerd staat. "Just 35 dollars for the two of you", vervolgt hij. Na wat overleg besluiten we met de man mee te gaan. Voordat we vertrekken, zien we de chauffeur vijf dollar in de hand van een politieagent leggen: "haha, 30 dollars for me, five dollar for the policemen". Hij legt ons later uit dat het eigenlijk wettelijk verboden is om als taxichauffeur klanten rechtstreeks vanaf de grens mee te nemen.

Zo'n drie uur later rijden we de stoffige wegen van Siem Reap binnen. Het is inmiddels zo'n 35 graden. Het eerste wat opvalt, is de drukte. De straten zijn gevuld met een wirwar van toeterende auto's, scooters waarop vier personen tegen elkaar aan gedrukt zitten en tuktuks gevuld met toeristen. Zo nu en dan ontwijkt onze taxichauffeur behendig de grote putten in de weg en de scooters die onverwachts met hoge snelheid uit zijstraten komen vliegen. We zien aan beide zijden van de weg een kleurrijk samenspel van kleine winkeltjes, restaurants en souvenirshops. Nog geen vijf minuten later stopt de taxi. "We are here, the tuk-tuk will bring you to your hotel. You don't have to pay the tuk-tuk driver", zegt de chauffeur. Een paar minuten later staan we met onze zware bagage naast een open werkruimte waarvan de vloer bezaaid is met rubberen wielen, gebruikt schuurpapier en ander gereedschap. Het lijkt een combinatie te zijn van een naaiatelier en een fietsenmaker. Op de grond zijn twee

mannen, die onder de olie, roestvlekken en het zweet zitten, met een reparatie bezig. Een kind van nog rond de tien jaar oud pompt de scooterband van een klant op. De 'tuktuk driver' die ons verder zal brengen, komt aangereden en helpt ons met onze bagage. Hij lijkt zo'n 25 jaar oud. In de veronderstelling dat er een soort overeenkomst tussen de twee chauffeurs bestond, beginnen we met elkaar te kletsen over de eerste indrukken. Maar de 'tuktuk driver onderbreekt ons: "Ten dollar for going to the hotel", zegt hij. We zijn erg verbaasd maar de tuk-tuk driver houdt aan: "No, ten dollars". Terwijl hij zijn armen in zijn zij zet, zegt hij: "You want to kill my business..."

Het bovenstaande vignet illustreert de kwetsbare omgeving waarin jongvolwassenen in Cambodja zich bevinden. In deze scriptie wordt een poging gedaan licht te schijnen op de levens van jongvolwassenen in een context van armoede en kwetsbaarheid. Meer specifiek wordt er ingezoomd op de problemen waarmee jongvolwassenen worden geconfronteerd en op de manieren waarop zij reageren op deze problemen. Op welke gebieden zijn ze het kwetsbaarst voor negatieve veranderingen? Welke middelen en mogelijkheden zijn aanwezig en hoe worden deze middelen en mogelijkheden door de jongeren gebruikt? Voordat er antwoord gegeven kan worden op deze en andere vragen is het zinvol ons eerst af te vragen hoe zo'n vraagstuk het best benaderd kan worden. Want wat is armoede precies en wat is de meest zinvolle manier om dit complexe fenomeen het best te benaderen in een poging het te begrijpen?

Traditionele studies naar armoede benaderden het probleem vanuit enkel een economische dimensie. Zo heeft bijvoorbeeld de Wereldbank in het verleden een definitie van armoede gegeven op basis van een vastgestelde economische standaard; wanneer iemand zijn inkomen onder deze armoedegrens valt kan op basis van deze definitie worden vastgesteld dat een persoon in armoede leeft (Allen en Thomas 2000:10). Echter, in het bijzonder in de laatste drie decennia is door verschillende auteurs felle kritiek gekomen op deze benadering (zie bijv. Sen & Anand 1997:3; Rakodi 1999:315). Zij stellen dat armoede verder gaat dan enkel deze economische dimensie en dat het benaderd zou moeten worden in termen van kwetsbaarheid of sociale uitsluiting. Inkomen en consumptie zijn volgens hen wel belangrijk in relatie tot armoede maar zouden moeten worden aangevuld met andere aspecten van het

leven in armoede. De discussie heeft inmiddels geleid tot de ontwikkeling van nieuwe, meer multidimensionale benaderingen.

Een van deze nieuwe benaderingen is de *livelihood*-benadering. De centrale gedachte binnen de *livelihood*-benadering is dat wanneer men armoede wil begrijpen en effectief wil bestrijden, men moet kijken naar de middelen, de mogelijkheden en de creativiteit van armen in plaats van naar het geen wat ze niet hebben en naar hun problemen. Door te concentreren op deze middelen en de activiteiten die men kan uitvoeren op basis van deze middelen is het mogelijk de kwetsbare dimensies in de levens van deze mensen bloot te leggen en zo individuen en huishoudens centraal in het ontwikkelingsproces te plaatsen. Er zijn de afgelopen jaren verschillende *livelihood*-benaderingen ontwikkeld. In dit onderzoeksproject gebruiken wij het *Asset Vulnerability Framework* (Moser 1996, 1998). Dit is een conceptueel model waarmee *livelihood*-strategieën van individuen en huishoudens kunnen worden gecategoriseerd en geanalyseerd. Het centrale idee binnen het raamwerk is dat arme individuen en huishoudens “managers” zijn van complexe *asset portfolios* die op inventieve wijze worden ingezet om zo de kwetsbaarheid in hun leven te verminderen en hun welzijn te waarborgen (Moser 1998:2). Gebruikmakend van het *Asset Vulnerability Framework* wordt in dit onderzoek ingezoomd op de kwetsbare dimensies in de levens van de jongvolwassenen. Hierbij wordt specifiek gefocust op de middelen die zij tot hun beschikking hebben en de wijze waarop ze deze strategisch mobiliseren, combineren en inzetten wanneer ze worden geconfronteerd met negatieve veranderingen in hun omgeving. De centrale vraag in dit onderzoek, die op basis van het voorgaande door ons is geformuleerd, luidt:

“Waar bevinden zich de kwetsbare dimensies in de levens van jongvolwassen Cambodjanen en welke livelihood-strategieën zetten zij in om deze kwetsbaarheid te bestrijden?”

Het doel van deze scriptie is een bijdrage te leveren aan het academische en maatschappelijke debat omtrent duurzame armoedebestrijdingstrategieën waarbij inventieve oplossingen van de mensen zelf gestimuleerd worden in plaats van deze te vervangen, blokkeren of ondermijnen. De theoretische relevantie van dit onderzoek wordt ontleend aan het feit dat bestaand onderzoek vanuit het *livelihood*-perspectief, dat gebruik maakt van het *asset vulnerability framework*, zich tot op heden

hoofdzakelijk heeft beziggehouden met de beschrijving en analyse van *livelihood*-strategieën van rurale huishoudens. Onderzoek naar *livelihood*-strategieën met een specifieke focus op individuen in een urbane omgeving is zeer beperkt en wij hopen met ons onderzoek een bijdrage te leveren aan het verkrijgen van meer theoretisch begrip rondom de *livelihoods* van deze groep. Onze onderzoeksvraag heeft naast theoretische relevantie ook maatschappelijke relevantie gezien de bijdrage die zij kan leveren aan de ontwikkeling van praktisch, lokaal beleid gericht op het verminderen van de kwetsbaarheid van onze onderzoeksgroep. Door de kwetsbare dimensies in de levens van de jongeren bloot te leggen is het voor beleidsmakers namelijk mogelijk positieve ontwikkelingen te stimuleren en belangrijke obstakels weg te nemen.

Deze scriptie is van complementaire aard. Dit houdt in dat door beide onderzoekers is gekeken naar twee verschillende onderzoeksgroepen, bestaande uit respectievelijk vrouwen en mannen. De meerwaarde hiervan is dat er een vergelijking gemaakt kon worden tussen de twee seksen in termen van het bezit van bepaalde typen *assets*, de aan- of afwezigheid van kwetsbare dimensies en de gebruikte *livelihood*-strategieën. Tijdens deze vergelijking, die behandeld wordt in de conclusie, komen ook mogelijke verklaringen voor de verschillen aan bod.

Het onderzoek is uitgevoerd in de stad Siem Reap, de op twee na grootste stad in Cambodja met zo'n 175.000 inwoners. Gedurende een periode van tien weken is er kwalitatief etnografisch veldwerk uitgevoerd in de groeiende toerisme-industrie van Siem Reap. De meest gebruikte methodes tijdens de veldwerkfase waren participerende observatie, *hanging out*, het voeren van informele gesprekken en het afnemen van kwalitatieve interviews. Het uitvoeren van participerende observatie bleek in het veld niet gemakkelijk te zijn. Het was vaak praktisch onmogelijk om deel te nemen aan de activiteit die het belangrijkste is voor de informanten, namelijk het verrichten van arbeid. Wel was het mogelijk om een observerende rol aan te nemen, te schakelen naar de methode *hanging out* en informele gesprekken aan te gaan met potentiële informanten. Toch is het mogelijk dat we belangrijke data zijn misgelopen omdat we niet participierend konden observeren. Het kan bijvoorbeeld zijn dat de informanten iets anders zeggen dan ze in werkelijkheid doen. Gelukkig is het mogelijk geweest om door middel van het trianguleren van de overige kwalitatieve onderzoeksmethoden – observatie, informele gesprekken en interviews – toch veel data te verzamelen.

De keuzes die wij in ons onderzoek hebben gemaakt zijn van invloed op de resultaten, dit wordt het *audit trail* genoemd. Waarschijnlijk is de meest invloedrijke keuze geweest om te kiezen voor informanten die werkzaam zijn in vrij laagdrempelige horecagelegenheden. Jongvolwassenen die werkzaam zijn in kantoren of hoogdrempelige toeristenbedrijven worden in dit onderzoek niet in overweging genomen. Dit onderzoek is daarom niet representatief voor jongvolwassenen in Siem Reap in het algemeen. Verder is het belangrijk te begrijpen dat data in feite niet worden ontdekt of gevonden maar worden geconstrueerd door ons als onderzoeker als resultaat van de interacties die wij hebben met het veld en de informanten. Dit onderzoek is dus geen perfecte afspiegeling van de realiteit omdat hij beïnvloed is door ons eigen individuele referentiekader.

De onderzoeksdata hebben wij geanalyseerd door gedeeltelijk gebruik te maken van de *grounded theory approach* (Boeije 2010:22). Het principiële uitgangspunt in deze benadering is dat men het veld betreedt zonder theoretische uitgangspunten en vanuit systematische observatie eerst belangrijke codes identificeert, vervolgens concepten en categorieën ontwikkelt, de onderlinge relatie tussen deze categorieën blootlegt en zich langzaam een weg baant richting een uiteindelijke theorie. Aangezien wij ons onderzoek benaderen vanuit het *livelihood*-perspectief, gebruikmakend van het *asset vulnerability framework*, was er al wel a priori sprake van een theoretisch raamwerk waarin kwetsbaarheid, *assets* en *livelihood*-strategieën op een bepaalde manier worden geconceptualiseerd. Door echter steeds tussen heen en weer te springen tussen het verzamelen en analyseren van de data ontstonden er geleidelijk aan verschillende categorieën binnen deze concepten die aansloten bij het veld en de beleving van de informanten. Ons theoretisch kader fungeerde dus als een conceptueel instrument gedurende het onderzoek, maar de *grounded theory approach* en technieken als *constant comparison* en *analytical induction* hebben er voor gezorgd dat de data niet op de theorie werd gedwongen of andersom.

Deze scriptie is opgebouwd uit verschillende hoofdstukken waarbij op een coherente en gestructureerde manier naar een antwoord op de hoofdvraag wordt toegewerkt. Hoofdstuk 1 dient tot het uittekenen van een theoretisch kader. Hier worden de antropologische concepten uitgetekend die het fundament van dit onderzoek vormen. Allereerst wordt armoede vanuit een sociaalwetenschappelijk kader geconceptualiseerd. Het discours rond dit thema wordt kort besproken en

verschillende benaderingen worden aangestipt. Hierna volgt een uiteenzetting van het *asset vulnerability framework*, het raamwerk dat in dit onderzoek gebruikt wordt voor de analyse van de *livelihood*-strategieën van onze onderzoekspopulatie. De belangrijkste concepten, te weten *vulnerability*, *assets*, mogelijkheden en *livelihood*-strategieën worden uiteengezet en de onderlinge relatie tussen deze concepten wordt besproken. In het laatste deel van dit hoofdstuk wordt in het licht van de thematiek van ons onderzoek extra aandacht besteed aan de onderwerpen gender en gezondheidszorg. Vervolgens worden in hoofdstuk 2, het contexthoofdstuk, de in het theoretisch kader behandelde concepten in de specifieke context van Cambodja geplaatst. Er is hier nadrukkelijk aandacht voor vier onderwerpen die binnen de Cambodjaanse context en in het licht van dit onderzoek belangrijk zijn: gezondheid, gender, educatie en corruptie. Ook wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de wijze waarop verschillende *assets* zich binnen de Cambodjaanse context manifesteren. In hoofdstuk 3 en 4, de empirische hoofdstukken, worden de onderzoeksresultaten gepresenteerd. Aan de hand van de verzamelde data worden de kwetsbare dimensies, aanwezige *assets* en gebruikte strategieën van de jongvolwassenen gepresenteerd. In hoofdstuk 3 komen de vrouwelijke informanten aan bod, in hoofdstuk 4 de mannelijke informanten. Afsluitend worden in hoofdstuk 5 de belangrijkste bevindingen van beide onderzoeken samengebracht. We laten zien welke parallellen en verschillen er bestaan tussen data en theorie en tussen beide groepen. Bovendien worden er in dit hoofdstuk aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek.

Theoretisch kader

Armoede

Geschreven door Leonoor

Armoede is een problematisch concept. De Wereldbank, die elk decennium een World Development Report publiceert, houdt zich bezig met het probleem van armoede en armoedebestrijding. In de strijd tegen armoede moet echter een criterium gegeven worden voor wat armoede precies is en hoe dit probleem benaderd moet worden. Er zijn en worden veel verschillende invullingen aan gegeven. Binnen het armoededebat is er dan ook veel discussie gaande over wat armoede betekent, hoe het gedefinieerd moet worden en uit welke dimensies het bestaat.

De Wereldbank definieerde armoede voorheen als het leven onder een bepaalde economische standaard: als iemands inkomen onder een bepaalde grens valt, leeft hij volgens deze definitie in armoede (Allen en Thomas 2000:10). Deze definitie wordt echter niet meer gehandhaafd: op deze invulling van armoede is namelijk van verschillende kanten felle kritiek gekomen. Sen en Anand (1997:3) hebben als kritiek op armoede in economische termen dat het simplistisch is omdat het zich niet richt op andere aspecten van het leven in armoede. Rakodi stelt dat armoede in economische termen niet overeenkomt met de perceptie van armoede door arme mensen zelf (Rakodi 1999:315). Onderzoek naar deze perceptie heeft tevens laten zien dat niet iedereen die misdeeld en kwetsbaar lijkt, economisch achtergesteld is. Verschillende wetenschappers pleiten daarom voor een multidimensionale benadering van armoede. Het voordeel van een multidimensionale benadering van armoede is dat het holistisch is en men bij zo'n benadering minder kans heeft op een misrepresentatie van armoede.

Er zijn verschillende multidimensionele benaderingen van armoede ontwikkeld. Zo is in de jaren negentig het concept 'sociale uitsluiting' ontwikkeld. Armoede in termen van sociale uitsluiting houdt "een proces in waarin groepen of individuen geheel of gedeeltelijk uitgesloten worden van volledige participatie van de

maatschappij waarin zij leven" (European Foundation 1995:4). Tegenwoordig heerst de opvatting dat sociale uitsluiting processen behelst die de kwetsbaarheid van sociale groepen voor risicofactoren verhogen en die kunnen leiden tot een situatie van (extreme) armoede en *social vulnerability* (Perry 2001:13). Andere concepten, ontwikkeld in de jaren negentig, zijn HDI (*Human Development Index*) en HPI (*Human Poverty Index*) in de *Human Development Reports*. HDI is een instrument om de voortgang van fundamentele humane ontwikkeling in een land te meten. Dit betreft een bredere definitie van welzijn en een samengestelde meting van drie dimensies van humane ontwikkeling: gezondheid, onderwijs en inkomen (HDR 2013). *Human Poverty* richt zich specifiek op de achtergestelden en de verarmden (1997:5). Beide technieken meten meer dan slechts inkomen om vervolgens een multidimensionaal 'oordeel' te geven over de misdeeldheid van arme mensen over de hele wereld (1997:5). De HDI heeft een rol gespeeld in de perspectiefverandering van economische termen naar bredere termen die het analyseren van armoede in termen van zowel misdeeldheid als het uitbreiden van kansen mogelijk maakt (Sen en Anand 1997:3). De *Human Development Reports* hebben bijgedragen aan een verandering in de aard van de publieke discussie en het debat over de successen en mislukkingen in het ontwikkelingsproces (Sen en Anand 1997:3). De *livelihood*-benadering heeft deze toorts in de discussie over multidimensionaliteit overgenomen en zal in de volgende paragraaf uitvoeriger besproken worden, als opzet voor het *asset vulnerability framework* dat het theoretisch raamwerk vormt voor ons onderzoek.

De livelihood-benadering

Geschreven door Leonoor

In deze paragraaf zal niet ingegaan worden op de termen en onderdelen van *livelihood*; dit zal uitvoerig besproken worden in het volgende hoofdstuk. Wat nu van belang is, is de *livelihood*-benadering als geheel te kunnen plaatsen in de globale context van armoedebenaderingen in het armoededebat. De *livelihood*-benadering is een van de multidimensionale benaderingen van armoede die in tegenstelling tot meer traditionele benaderingen niet alleen kijkt naar de economische dimensie maar deze aanvult met andere aspecten. De centrale gedachte binnen de *livelihood*-benadering is dat men moet kijken naar de middelen, de mogelijkheden en de creativiteit van armen

in plaats van het geen waaraan het ze ontbreekt. Door te concentreren op de middelen - en op de activiteiten die men daarmee kan uitvoeren - is het mogelijk kwetsbare dimensies in de levens van deze mensen bloot te leggen. Op deze manier kunnen arme individuen en de huishoudens waarvan zij deel uitmaken centraal staan in het werken aan armoedebestrijding. *Livelihood* is een benadering die kwetsbaarheid, risico's en *assets* in acht neemt en de relaties hiertussen belicht (Moser en Dani 2008:58).

“A livelihood comprises the capabilities, assets (including both material and social resources) and activities required for a means of living. A livelihood is sustainable when it can cope with and recover from stresses and shocks, maintain or enhance its capabilities and assets, while not undermining the natural resource base” (Scoones 1998:5).

De *livelihood*-benadering benadrukt dus, in tegenstelling tot andere benaderingen binnen het armoededebat, de mogelijkheden en middelen die tot iemands beschikking staan, in plaats van waar het arme mensen in een bepaald gebied allemaal aan ontbreekt. Wanneer resultaten van onderzoek dat vanuit de *livelihood*-benadering is uitgevoerd, toegepast worden in beleid, kan het arme mensen de mogelijkheid geven zichzelf te *empoweren*. *Assets*, *capabilities* en kwetsbaarheid zijn sleuteltermen binnen deze benadering en zullen in het volgende hoofdstuk besproken worden.

Het Asset Vulnerability Framework

Geschreven door Rob

Vanaf de opkomst van de livelihood-benadering zijn verschillende analytische kaders³ ontwikkeld om rurale en urbane *livelihood*-strategieën te analyseren. Deze kaders variëren in complexiteit maar gebruiken vaak dezelfde ideeën en categorieën op verschillende manieren. Het raamwerk dat wij hebben gebruikt bij het analyseren van de diverse strategieën die arme individuen en huishoudens inzetten in hun strijd te overleven ontleent zijn ideeën grotendeels uit het *asset vulnerability framework*, ontwikkeld door Caroline Moser (1996, 1998). Moser ontwikkelde dit model met als doel bij te dragen aan het wetenschappelijk debat over strategieën gericht op het verminderen van armoede op het lokale niveau door inventieve oplossingen van het volk zelf te versterken, in plaats van deze te vervangen of blokkeren⁴ (Spicker et al. 2007). Moser (1996) definieert haar framework als “*the ways in which poor people interact or combine different assets in dealing with the vulnerability*”.

Het *asset vulnerability framework* gebruikt het verband tussen de kwetsbaarheid van een individu of huishouden en zijn *assets* (dit is niet hetzelfde als middelen, zoals verderop uitgelegd zal worden) om te verklaren waarom mensen zich in én uit armoede verplaatsen en hoe ze omgaan met en zich aanpassen aan de veranderende context waarin ze zich bevinden. Het centrale idee is dat arme individuen en huishoudens “managers” zijn van complexe *asset portfolios*, die op inventieve wijze door hen worden ingezet om zo hun kwetsbaarheid te verkleinen en hun levenswijze veilig te stellen (Moser 1996, 1998:1). De belangrijkste concepten binnen het framework zijn kwetsbaarheid, *assets*, *capabilities* en strategieën. De extensieve literatuur over deze onderwerpen reflecteert enerzijds een zich snel ontwikkelend conceptueel debat maar resulteert tegelijkertijd in conceptuele misverstanden en overlappende categorieën. Om deze reden volgt nu een uiteenzetting van de manier waarop wij in ons onderzoek de belangrijke concepten definiëren en hoe zij onderling samenhangen.

³ Voor voorbeelden van andere raamwerken teneinde het analyseren van *livelihoods*, zie Scoones 1998.

⁴ Grote instellingen die zich bezig houden met ontwikkelingshulp gebruikten in het verleden vaak top-down benaderingen, waar beleid gericht op het verminderen van armoede van bovenaf wordt geïnitieerd. Op deze manier worden de inventieve oplossingen van het volk zelf vaak geblokkeerd of vervangen (Spicker et al. 2007)

Kwetsbaarheid

Geschreven door Rob

Zoals bij de beschrijving van benaderingen naar armoede eerder in het theoretisch kader al is genoemd, is kwetsbaarheid een belangrijke term binnen de *livelihood*-benadering. Binnen de sociale wetenschappen⁵ wordt het concept kwetsbaarheid hoofdzakelijk gebruikt als een alternatief middel om specifieke dimensies van armoede te karakteriseren die niet omvat worden binnen economische metingen. Onderzoek met een focus op kwetsbaarheid heeft grote bijdragen geleverd aan het begrijpen van de impact van economische en sociale veranderingen en op de wijze waarop armen omgaan met tegenslagen (Lipton en Maxwell 1992: 10; Moser en Holland 1998; de la Rocha 2000). Wij volgen Moser in de wijze waarop zij kwetsbaarheid definieert⁶: “*the insecurity and sensitivity in the well-being of individuals [...] in the face of a changing environment, and implicit in this, their responsiveness and resilience to risks that they face during such negative changes* (Moser 1998:3). *Sensitivity* verwijst hier naar de omvang van de reactie van een systeem op een externe gebeurtenis. Met *resilience* wordt het gemak en de snelheid van het herstel van een systeem bij stress bedoeld (Bayliss-Smith 1991; Davies 1996). Kwetsbaarheid verwijst dus allereerst naar de gevoeligheid van individuen en huishoudens voor plotselinge schokken of langetermijn stress veroorzaakt door veranderende economische-, sociale-, politieke- of omgevingscontexten en daarnaast naar het vermogen te herstellen van deze negatieve veranderingen en de snelheid van dit herstel. Chambers (2006) vult dit verder aan door kwetsbaarheid te onderscheiden in interne en externe kwetsbaarheid. De eerstgenoemde verwijst naar shocks en stressen, de laatstgenoemde naar het gebrek aan *assets* om om te gaan met shocks en stressen (Chambers 2006). Onder stressen vallen seizoensgebonden tekorten, groeiende populaties of afnemende middelen. Shocks zijn vaak plotseling,

⁵ Kwetsbaarheid wordt door academici uit verschillende disciplines op verschillende manieren geconceptualiseerd en gebruikt, wat op haar beurt leidt tot verschillende methodes om het te meten. Deze verschillen kunnen verklaard worden doordat door verschillende onderzoekers wordt gefocust op verschillende componenten van risico, van reacties van individuen en huishoudens hierop en van de gevolgen in termen van welzijn (Alwang et al. 2001).

⁶ Glewwe en Hall (1995: 3) definiëren kwetsbaarheid als volgt: *a dynamic concept, generally involving a sequence of events after a macroeconomic shock*. Longhurst gebruikt de volgende definitie: “*a range of elements and situations of “livelihood security”, including exposure to risks, hazards, shocks and stress, difficulty in coping with contingencies, and linked to net assets*” (Longhurst 1994: 18)

onvoorspelbaar en traumatisch, zoals het overlijden van een vriend of familielid, het krijgen van een ernstige ziekte, het verliezen van je baan en klimaatgerelateerde rampen zoals overstromingen, mislukte oogsten en bosbranden.

De oorzaken én de dimensies van kwetsbaarheid verschillen sterk tussen de rurale en de urbane context en daarom is het van belang te kijken naar zaken waarin het leven in urbane contexten typisch verschilt van dat in rurale contexten. Moser (1998:4) noemt in dit licht drie kenmerkende elementen: *commoditization*, waarmee zij verwijst naar het feit dat voor urbane armen allereerst, in tegenstelling tot rurale armen, loonarbeid de belangrijkste *asset* is en ze in grote mate afhankelijk zijn van de *cash-economy*⁷ en diensten als transport en educatie. Bovendien betalen ze meestal voor eten en onderdak in plaats van te kunnen rekenen op eigen productie. Het tweede verschil dat Moser noemt is de blootstelling aan milieurisico's. Dit zit hem in het feit dat terwijl in de urbane setting soms meer geprofiteerd kan worden van publieke voorzieningen, men vaak extra kwetsbaar is voor inadequate vuilnisverwerking, slechte sanitaire voorzieningen of de levering van drinkwater (Harday et al. 1990). Tot slot zijn armen in urbane contexten kwetsbaarder voor sociale fragmentatie. Dit betekent dat door de grotere sociale en economische heterogeniteit, kenmerkend voor de urbane context, mechanismen van vertrouwen en samenwerking verzwakt worden⁸ (Moser 1998:4).

Assets en capabilities

Geschreven door Rob

Kwetsbaarheid op verschillende gebieden is allereerst gerelateerd aan het bezit van en de controle op *assets*. Simpel gezegd verwijzen *assets* naar middelen van individuen die worden ingezet om hun *livelihood* vorm te geven en hun kwetsbaarheid te verkleinen (waarom we '*assets*' niet letterlijk vertalen met 'middelen' komt verderop

⁷ 'Gratis' goederen en diensten zoals communaal land, water of brandstof, zijn schaars in steden. Voor de meeste standaard levensbehoeften moet contant worden betaald. Dit heeft tot gevolg dat urbane armen in het bijzonder kwetsbaar zijn voor marktwerkingen.

⁸ Sociale en economische heterogeniteit is kenmerkend voor de urbane context. Vaak ziet men grotere verschillen in inkomens, kansen en toegang tot infrastructuur, diensten en politieke invloed. Dit contrasteert met de "morele economie" van rurale gebieden, waar het recht om claims te maken op anderen, en de plicht diensten na te komen, is ingebed in het sociale en morele weefsel van gemeenschappen (Moser 1998:4).

aan bod). Hoe meer *assets* mensen hebben, hoe minder kwetsbaar ze zijn (Moser 1998:3). Deze *assets* kunnen tastbaar zijn in de vorm van onroerend goed, een auto of cash geld maar ook ontastbaar in de vorm van bijvoorbeeld gezondheid, educatie en sociale netwerken.

Net als in het conceptuele debat rondom kwetsbaarheid heeft het debat rondom *assets* geresulteerd in overlappende categorieën⁹. In dit onderzoek gebruiken wij een aangepaste variant van de classificering van *assets* van Moser (1998:4). Deze is in tegenstelling tot veel van de andere categorisering en geschikt voor de urbane context en bestaat uit menselijk, fysiek, financieel en sociaal kapitaal. Met menselijk kapitaal wordt hier arbeidspotentieel, gezondheid, vaardigheden en educatieniveau bedoeld. Fysiek kapitaal verwijst naar de basale infrastructuur (transport, onderdak, water, energie, communicatiemogelijkheden) en naar productiemateriaal en middelen die mensen gebruiken voor hun levensonderhoud. Met financieel kapitaal worden naar de financiële middelen die men voorhanden heeft bedoeld (waaronder spaargelden, krediet, geldzendingen en pensioengelden). Tot slot verwijst sociaal kapitaal naar de op vertrouwen gebaseerde reciprociteit binnen gemeenschappen en tussen huishoudens en individuen en de toegang tot bredere instituties in de samenleving.

Kwetsbaarheid en *assets* zijn op hun beurt beide nauw gerelateerd aan het volgende belangrijke concept, te weten *capabilities*, door Chambers en Conway (1991) gedefinieerd als: “*the abilities to use different assets to cope with shocks and stress*”. Het gaat hier om de erkenning dat de aanwezigheid van middelen alleen niet voldoende is om *livelihoods* te ondersteunen. Middelen worden pas daadwerkelijke *assets* als er toegang is tot deze middelen en er mogelijkheden zijn deze middelen te benutten. Middelen worden beïnvloed door de context: toegang tot en gebruik van middelen wordt grotendeels bepaald door beleid, organisaties en relaties tussen individuen en organisaties (Rakodi en Lloyd-Jones 2002:9). Zo is bijvoorbeeld het bestaan van scholen irrelevant voor mensen die ze niet kunnen gebruiken als gevolg van economische of juridische factoren. Het cruciale punt is hier de toegankelijkheid. De toegankelijkheid van middelen en dus de mogelijkheden (lees *capabilities*) deze te

⁹ Zo maken Dreze en Sen (1989:9) onderscheid tussen *ownership endowments* en *exchange entitlements*. Swift (1989:13) analyseert kwetsbaarheid als een functie van *assets*, en classificeert deze als *investments*, *stores* en *claims*. Maxwell en Smith (1992:16) maken in hun onderzoek onderscheid tussen *productive capital*, *non-productive capital*, *human capital*, *income* en *claims*.

gebruiken wordt bepaald door de rechten waarop men zich kan beroepen en deze rechten worden weer grotendeels bepaald door contextuele factoren (de institutionele structuren en processen die de juridische, sociale en economische rechten van personen bepalen).

Mogelijke keuzes binnen *livelihood*-strategieën worden dus beïnvloed door de bredere institutionele omgeving en de hiermee geassocieerde aan- of afwezigheid van risico's (Siegel 2005:17). Illustratief is hier menselijk kapitaal zoals gezondheid, kennis en vaardigheden. De mogelijkheid deze te ontwikkelen is sterk afhankelijk van de toegang tot sociale en economische infrastructuur en deze hangt op zijn beurt weer af van de fysieke afstand tot, rechten van toegang tot en de mogelijkheid de kosten te dekken van de diensten in kwestie. Ook hier is toegankelijkheid de sleutel: van belang is de mogelijkheid van mensen om middelen om te zetten in daadwerkelijke *assets*. Middelen worden dus alleen daadwerkelijke *assets* wanneer er mogelijkheden zijn en men deze kan benutten.

Deze mogelijkheden, of *capabilities* verwijzen dus naar de kansen om te reageren op een veranderende omgeving en middelen om te zetten in daadwerkelijke *assets*. Er kan hierbij gedacht worden aan het kunnen verkrijgen en gebruiken van diensten en informatie; het kunnen experimenteren en innoveren; kunnen concurreren en samenwerken met anderen; en het benutten van nieuwe middelen en omstandigheden (Chambers en Conway 1991:4). *Capabilities* zijn reactief in de zin dat ze het mogelijk maken te reageren op nadelige veranderingen in de omgeving. Ook zijn *capabilities* gestructureerd in de zin dat bepaalde instituties zoals de staat en de arbeidsmarkt toegang verschaffen tot deze mogelijkheden en andere niet¹⁰.

Livelihood-strategieën

Geschreven door Rob

De mogelijkheid om kwetsbaarheid te vermijden of verminderen hangt dus niet alleen af van de *assets* van individuen of huishoudens, maar ook van de mogelijkheden deze te managen (Moser 1998). Individuen streven naar een *livelihood* met een hoge

¹⁰ Wanneer de markt bijvoorbeeld verzadigd is, bedrijven sluiten, of meer algemeen, wanneer er economische krimp is, kan arbeid als middel niet effectief worden gemobiliseerd als *asset* en is men genoodzaakt zich aan te passen om zo hun overlevingscapaciteit te waarborgen.

veerkrachtigheid en een lage gevoeligheid voor shocks en stress (Rakodi 2002:318). Teneinde dit doel te bereiken selecteren ze uit beschikbare *asset* portefeuilles en combineren ze deze op creatieve wijze binnen gekozen *livelihood*-strategieën (Moser 1998). Veranderingen in de omgeving drijven het individu tot het veranderen van zijn strategieën.

Het concept 'strategie' heeft het voordeel dat het *agency* impliceert bij arme mensen in plaats van ze te zien als passieve slachtoffers. Sommige analytici problematiseren de term strategie echter vanwege haar implicatie dat arme individuen besluiten zouden nemen die zijn gebaseerd op een expliciet proces van het stellen van doelen en het plannen van het verwezenlijken van deze doelen. Zij plaatsen hun twijfel bij de mate waarin arme individuen en huishoudens controle hebben over hun middelen en de omgeving om in staat te zijn doelgericht gedrag na te streven en beargumenteren dat zij vaak slechts reactief en opportunistisch reageren op veranderingen in de omgeving (Rakodi en Lloyd-Jones 2002:8; Wolf 1990).

Livelihood-strategieën zijn niet opgebouwd uit één enkele *asset* maar zijn vaak een mix van arbeidsmarktactiviteiten, spaargeld, leningen en investeringen, productieve en reproductieve activiteiten, samengevoegde arbeid en *assets*, en sociale netwerken (Rakodi en Lloyd-Jones 2002:7). De gekozen strategieën zijn zeer divers van aard en de literatuur voorziet dan ook in een grote hoeveelheid bruikbare categorieën¹¹. De la Rocha (2000) maakt in zijn werk bijvoorbeeld onderscheid tussen twee verschillende typen *livelihood*-strategieën; *coping*-strategieën en reproductie-strategieën¹². Een *coping*-strategie is een kortetermijn-reactie op shocks en stress. Binnen deze *coping*-strategieën wordt verder onderscheid gemaakt tussen *household-work*-strategieën, gericht op het beschermen of laten toenemen van de middelen van een huishouden en *restrictive* strategieën, gebaseerd op het verminderen of wijzigen van de consumptie van goederen en diensten. Een reproductie-strategie is een mix van economische en niet-economische activiteiten gericht op het verzekeren van de lange termijn reproductie en het welzijn van het huishouden en haar leden (de la Rocha 2000).

¹¹ Zie bijvoorbeeld Scoones 1998, Moser 1998, Phasy 2013, de la Rocha 2000 en Davies 1993.

¹² Dit onderscheid is van belang omdat beide strategieën tegenstrijdig van aard kunnen zijn. De implementatie van *coping*-strategieën kan de mogelijkheid tot het inzetten van reproductie-strategieën ernstig beperken.

Davies (1993:60) maakt een vergelijkbaar onderscheid tussen *coping*- (korte-termijn reactie op een plotselinge vermindering in toegang tot voedsel) en aanpassingsstrategieën (een permanente verandering in de manieren van voedselwinning).

Gezien de diversiteit aan strategieën is het op dit punt zinvol ons af te vragen welke factoren precies bepalend zijn in de keuze voor een bepaalde strategie. Met de hulp van Rakodi (2002:321) onderscheiden wij de volgende determinanten bij de totstandkoming voor een bepaalde strategie: de beschikbare portfolio van *assets*¹³; de genderdivisie van arbeid; de bredere sociaal-culturele context van het individu; de geografische context van het individu¹⁴; en de externe economie, waaronder de relaties met grotere economische en politieke systemen. Deze lijst is niet uitputtend, maar heeft gediend als een theoretische focus tijdens het onderzoek.

¹³ Zoals eerder bleek bestaan *assets* niet in een vacuüm. De bredere sociale en institutionele context beïnvloedt de *capabilities* te profiteren van kansen (Rakodi 2002:321).

¹⁴ De geografische locatie van het individu beïnvloedt de aanwezigheid van *natural* en *physical capital* alsook de mogelijkheden voor economische activiteit en toegang tot diensten (Rakodi 2002:322).

Gender

Geschreven door Rob en Leonoor

Gender heeft een structurerende rol op macroniveau in de mogelijkheden in iemands leven. Gender speelt een sleutelrol binnen de kwetsbaarheid, *capabilities*, beschikbare *assets* en mogelijke strategieën van onze onderzoeksgroep en verdient daarom extra aandacht. Bestaande literatuur leert ons dat vrouwen over het geheel genomen kwetsbaarder zijn op veel dimensies van *capabilities* waaronder educatie en gezondheid (Catagay 1998:8). Daarnaast is het lastiger voor vrouwen hun *capabilities* te transformeren naar inkomen of welzijn. Ook zijn vrouwen kwetsbaarder door factoren als ongelijkheid in inkomensverdeling, beperkte toegang tot productieve middelen zoals krediet en minder controle over bezittingen. Gendervooroordelen op de arbeidsmarkt vormen de basis voor de grotere kwetsbaarheid van vrouwen t.o.v. mannen. Waar mannen zich specialiseren in betaalde activiteiten, doen vrouwen dat vaak in onbetaalde (reproductieve) arbeid (Cagatay 1998:8). De sociale waardering van het werk dat vrouwen doen is meestal lager. Verder blijkt de zeggenschap van bijna alle aspecten van het huishoudelijk leven vaak bij mannen te liggen. Mannen nemen dus ook beslissingen over eventuele deelname van vrouwen aan het arbeidsproces en het soort arbeid dat ze doen (Cagatay 1998:8). In crisissituaties bepaalt de man of de vrouw als arbeidskracht ingezet wordt (desnoods met geweld), terwijl vrouwen andersom vaak niet deze mogelijkheid hebben.

Gender Asset Gap

Geschreven door Leonoor

In het verleden was, binnen het discours van gender en armoede, het heersende idee dat de leden van een huishouden hun kapitaal (hulpbronnen die voortkomen uit het

genereren van een inkomen) volledig samenvoegden. Dit is echter onjuist gebleken: de *assets* die mannen en vrouwen hebben verschillen en ook de wijze waarop ze die genereren. Dit wordt de *Gender Asset Gap* (GAP) genoemd.

De GAP wordt en is gecreëerd door ideologieën die voorschrijven "wie er werkt en onder welke voorwaarden"¹⁵ (Masika e.a. 1997:8). Dit werkt een ongelijkheid in het bezit van en de beschikking tot *assets* in de hand: vrouwen bezitten in het algemeen minder *assets* dan mannen.

Het GAP-raamwerk voorziet van vijf genderspecifieke hypothesen die empirisch kunnen worden getoetst: i) verschillende soorten *assets* maken verschillende *livelihoods* mogelijk en een grotere diversiteit aan *assets* zorgt voor een meer diverse *livelihood* en in het algemeen een beter welzijn ten gevolge daarvan; ii) mannen en vrouwen gebruiken verschillende typen *assets* om om te gaan met stress en schokken; iii) wanneer een *asset* toeneemt, verhoogd de 'onderhandelingsmacht' van het individu dat die *asset* bezit; iv) interventies en beleid waarmee de GAP verkleind wordt, hebben een positief effect op ontwikkelingsaspecten wat betreft voedsel, gezondheid en andere welzijnskwesties (Meinzen-Dick e.a. 2011: abstract).

Genderongelijkheid kan dus veel invloed hebben op de *assets* en strategieën die men tot zijn beschikking heeft. Het verkleinen van de GAP zou de *livelihood* van vrouwen kunnen vergroten. Gender speelt een structurerende rol in iemands mogelijkheden om zijn kwetsbaarheid te verkleinen. In dit onderzoek is gender uiteraard als een van de bepalende factoren gezien in de verschillen tussen de twee onderzoeksgroepen en is de invloed van gendernormen op strategieën en kwetsbaarheid onderzocht.

¹⁵ Een belangrijke kanttekening hierbij is dat "deze ideologieën zijn geen rigide voorschriften maar begeleidende principes waaromheen het aanzien van het huishouden wordt onderhandeld" (Vera-Sanso 1995 in Masika e.a., 1997:8). Volgens Vera-Sanso zijn de maatschappelijke normen die invloed hebben op strategieën (zoals arbeid) niet onderhandelbaar en zijn er volgens de desbetreffende personen legitieme redenen waarom niet aan de regels van bepaalde (bijvoorbeeld gender-gebaseerde) ideologieën wordt voldaan.

Uitgelicht: kwetsbaarheid in de gezondheidszorg

Geschreven door Leonoor

Gezondheid(szorg) is op macroniveau van grote invloed op de kwetsbaarheid van het individu. Het is onderdeel van iemands omgevingscontext en de sociaaleconomische infrastructuur, welke van grote invloed zijn op iemands kwetsbaarheid en de mogelijkheden om deze zo klein mogelijk te houden. Gezondheid is een kenmerk van armoede dat niet in economische termen te vatten is; een verandering in gezondheid kan een tegenslag zijn waar arme mensen mee geconfronteerd worden waardoor hun kwetsbaarheid versterkt wordt.

Wanneer vanuit het *livelihood*-perspectief naar gezondheid(szorg) gekeken wordt, blijkt toegang tot gezondheidszorg het grootste probleem.

Obrist (2007) stelde een *Health Access Livelihood Framework* op waarin hij duidelijk maakt dat toegankelijkheid van gezondheidszorg wordt bepaald door de gezondheidszorgdiensten, de bredere structuren die controle hebben over deze diensten en de *assets* die men kan mobiliseren. De toegankelijkheid wordt tevens bepaald door vijf dimensies: *availability* (de bestaande gezondheidszorgdiensten en -goederen komen overeen met de wensen van de cliënt), *accessability* (de fysieke plek van de levering van diensten en goederen is dezelfde als de fysieke plek van de behoeftige), *affordability* (mate van mogelijkheid om gezondheidszorg en ziekenhuiskosten te betalen), *adequacy* (de organisatie van de gezondheidszorg voldoet aan de wensen van de cliënt) en *acceptability* (het oordeel van patiënten over de kwaliteit van de verleende zorg) (Obrist e.a. 2007, p.1586). De manier waarop armen gebruikmaken van gezondheidszorg (*health care utilization strategies*) is afhankelijk van hun beschikbare *assets* en de toegankelijkheid van de gezondheidszorg.

Armoede in Cambodja

In dit hoofdstuk gaan we in op twee dimensies van de context waarin het leven van arme mensen in Cambodja plaatsvindt: factoren die kwetsbaarheid beïnvloeden en beleid, instituties en processen. Dit is in lijn met Rakodi en Lloyd-Jones (2002). Deze dimensies beïnvloeden de *assets* die arme mensen in hun bezit hebben of tot welke ze toegang hebben, de livelihoods die ze nastreven en de strategieën die ze toepassen. In de eerste paragraaf zal een korte geschiedenis van Cambodja gegeven worden. Vervolgens wordt kort ingegaan op sociale uitsluiting in Cambodja. Daarna zullen enkele recente cijfers wat betreft armoede in Cambodja gepresenteerd worden. In de tweede paragraaf zullen de vier aspecten van kwetsbaarheid in Cambodja volgens de literatuur besproken worden: gezondheidszorg, gender, onderwijs en corruptie. In de derde paragraaf zal ingegaan worden op de problematiek rond *assets* in Cambodja.

Nationale geschiedenis en recente cijfers

Geschreven door Leonoor

Cambodja heeft een traumatische, gewelddadige geschiedenis achter de rug. In de jaren zestig was er sprake van lukrake bombarderingen door de VS omdat Cambodja verwickeld was geraakt in de Vietnamees/Amerikaanse oorlog. Van 1975-1979 hebben een burgeroorlog en genocide plaatsgevonden tijdens de Khmerdictatuur waarin 1,7 miljoen mensen zijn omgekomen en alle infrastructuur in het land vernietigd is (Blunt en Turner 2005:75). Tegenwoordig heerst er een patronagesysteem binnen de dominante partij *Cambodia's People's Party* en er is veel corruptie. Het land heeft nog een lange weg te gaan eer het een democratie te noemen is (Blunt en Turner 2005:76).

Ratana gebruikt de term *social poverty* als hoofdterm om de sociaaleconomische situatie van arme mensen in Cambodja te beschrijven. Binnen de deze opvatting houdt armoede een gebrek aan sociale en economische insluiting in, in relatie tot andere groepen in de maatschappij. Een van de dimensies van sociale armoede is sociale uitsluiting (2006:110).

Sociale uitsluiting in Cambodja bestaat uit zes verschillende aspecten. Ten eerste bestaat er uitsluiting in sociale termen, omdat er sprake is van het toelaten in instituties van bepaalde personen, door patronage, omkoping of een sociaal netwerk. Ten tweede noemt Ratana het niet-participeren in politieke kwesties, culturele evenementen e.d. Als derde punt noemt hij onderwijs van lage kwaliteit, ten vierde een lage sociale status (bijv. een agri-culturele familieachtergrond); als vijfde punt noemt hij ondervoeding en tot slot het lijden aan een chronische of dodelijke ziekte (Ratana 2006:130).

Volgens Ratana vindt 'ernstige armoede' normaliter plaats in landen die een socialistische of communistische politieke geschiedenis hebben en een economische en politieke transitie ondergaan. Dit is het geval voor Cambodja: door de gewelddadige geschiedenis en de erfenis van vernietiging is de sociaal-economische ontwikkeling gestagneerd, net als het welzijn van de bevolking en de productie (Ratana 2006:99). Door de voortdurende verhoging van de prijzen is er veel werkloosheid ontstaan (Ratana 2006:3). Dit heeft op zijn beurt een sociale kloof bewerkstelligd met als gevolg sociale uitsluiting. Dat Cambodja nog herstellende is van zijn gewelddadige geschiedenis, lijken we terug te kunnen zien aan de ontwikkelingscijfers van dit land. De HDI-waarde voor Cambodja was in 2012 0,543- dit maakt het land onderdeel van de "*medium human development category*". Echter, de IHDI (*Inequality-adjusted HDI*, die de ongelijkheid in de verdeling van humane ontwikkeling onder de bevolking in een land meet) doet de HDI zakken naar 0,402 (HDR 2013). Hierdoor staat Cambodja op positie 138 van de 187 landen (hoe hoger, hoe onontwikkelder), waarmee dit land in de "*medium human development category*" valt. MPI, *Multidimensional Poverty Index*, is onderdeel van HDI en is multidimensionaal omdat hiermee onderwijs, gezondheid en levensstandaard op het niveau van huishoudens gemeten wordt. In 2010 leefde 45,9 procent van de Cambodjaanse bevolking in multi-dimensionale armoede en was 21,4 procent kwetsbaar voor "*deprivation*" (HDR 2013) (armoede in termen van verlies).

Aspecten van kwetsbaarheid in Cambodja

Geschreven door Leonoor

De gebrekkige situatie in Cambodja is duidelijk te verbinden aan het *asset vulnerability framework* omdat men in armoede kwetsbaarder is dan in welvaart: door een lage opleiding heeft men bijvoorbeeld minder strategieën en *assets* tot zijn beschikking om zijn kwetsbaarheid te verminderen). De meest kwetsbare en, voor dit onderzoek, de meest relevante gebieden, zijn gezondheidszorg, gender, onderwijs en corruptie. Deze zullen hieronder besproken worden.

Gezondheidszorg

Cambodja is vanaf voor de oorlog (1975-1979) tot nu toe getransformeerd van een door de staat gecontroleerde markt naar een kapitalistische economie, en van internationale isolatie (door de oorlog) verschoven naar een vorm van ontwikkeling met hulp van andere landen (Annear 1998:1). De gezondheidszorg verandert in deze gevallen ook, namelijk naar door de vrije markt bepaalde gezondheidszorg.

Cambodja besteedt slechts acht procent van zijn BBP en jaarlijks 24 dollar per persoon aan gezondheidszorg (Chea en Sok 2004:p.363). Het aantal gezondheidsposten (plekken met een beperkt aantal bedden en medicijnen, gezondheidswerkers en/of verpleegkundigen) (WHO 2011) in de private en publieke sector per 100.000 personen was in 2013 0,75 (WHO 2013). Het aantal provinciale ziekenhuizen per populatie van 100.000 was in 2013 0,11 (WHO 2013).

Gezondheid en ontwikkeling zijn sterk gerelateerd aan elkaar: de complexe sociaal-economische situatie van het land is zowel mede oorzaak als gevolg van de slechte kwaliteit van gezondheidszorg (Chea en Sok 2004:363). Door gezondheidsproblemen is iemand uiteraard minder vaak en minder goed in staat om te werken en vermindert zijn inkomen. Dit verhoogt vervolgens weer het individuele en nationale

armoedeniveau en dat heeft weer invloed op iemands kwetsbaarheid en welzijn. Het principe van deze vicieuze cirkel komt in de empirie uitgebreider aan bod.

Gender

Lilja (2013) bespreekt de beelden van gender die in de Cambodjaanse maatschappij bestaan, onder ander aan de hand van de *Cbpap Srei*. De *Cbpap Srei* is een geschrift uit de laat-achttiende en negentiende eeuw dat voorschrijft hoe vrouwen zich behoren te gedragen: dit houdt onderdanigheid en gehoorzaamheid tegenover de man in en "*to move quietly around the house, be polite, avoid vulgarity, and be careful to preserve the dignity and feelings of her husband despite any indiscretion on his part*" (*Cbpap Srei*, vers twee) (Lilja 2013:29). Deze en soortgelijke teksten hebben volgens Lilja het beeld van de traditionele en gepaste gedragscodes voor vrouwen gedefinieerd die heden ten dage gelden in Cambodja. De *Cbpap Srei* wordt in veel scholen aan meisjes onderwezen. Dit gedachtegoed bindt hen meer aan huishoudelijke sferen dan aan nationale (Lilja 2013:30). Het traditionele idee dat vrouwen eerlijk en bescheiden behoren te zijn en onderworpen aan mannen, remt hun sociaal-economische vooruitgang. Anderzijds wordt er van vrouwen verwacht dat ze hard werken, zuinig zijn en verantwoordelijk voor de/het huishoudelijke budget(ten) (Lilja 2013:30). Er bestaan tegenwoordig echter andere tendensen wat betreft de invulling van gender dan de traditionele. Ledgerwood (1996) stelt dat de ideale Cambodjaanse vrouw zowel een "verlegen, stille en gehoorzame bediende kan zijn als een sterke, manipulatieve (...) vrouw" (Ledgerwood 1996:139-151 in Lilja 2013). Het beeld van de ideale vrouw verandert doordat vrouwen zelfstandig in het buitenland gaan werken en dit in de media weerspiegeld wordt en vrouwen, die bijvoorbeeld op het platteland wonen, hierdoor beïnvloed worden. Derks (2008) heeft ondervonden dat de vrouw in de media tegenwoordig als een symbool van vooruitgang en moderniteit neergezet wordt (2008:13). Desalniettemin is het traditionele beeld van 'de perfecte vrouw' volgens onderzoekers als Frieson en Ledgerwood duidelijk zichtbaar in de Cambodjaanse maatschappij (Lilja 2013:31).

Uit de combinatie van deze bronnen blijkt dus dat het proces van emancipatie in gang is gebracht maar het nog een lange weg te gaan heeft. Dit is terug te zien in cijfers uit

de Human Development Reports en de Wereldbank. De term 'HDI' is eerder besproken en hieronder valt ook de *Gender Inequality Dimension* (GID). De gender-ongelijkheid wordt op drie dimensies gemeten: zorg rondom zwangerschap en bevalling, *empowerment* en economische activiteit; de GID voor Cambodja in 2012 is 0,473 en staat op positie 96 van 148 landen. De gender-ongelijkheid is relatief gezien dus niet heel hoog maar ook niet heel laag.

Voor mannen geldt dat zij moeten voldoen aan het beeld van stoerheid, macht en kracht (een "mannelijkheid van patriarchale dominantie"). De man hoort de voorziener te zijn voor zijn familie. Ook hebben zij de macht in de zin van beslissingen maken op nagenoeg elk gebied (ook wat betreft seksuele interactie: op die manier worden vrouwen bijvoorbeeld vaak besmet met HIV of SOA's die hun mannen meebrengen van prostituees) (Gorman e.a. 1999). Mannen behoren hun gezinnen te disciplineren om de familie-eer te bewaren, zonodig met geweld (Lilja 2013:30). Tot slot is de algemene aanname dat mannen intelligenter zijn dan vrouwen en worden alle officiële posities en topposities in beleid en bedrijven door mannen bekleed (Gorman e.a. 1999).

Onderwijs

Tijdens de Khmer Rouge is 75 procent van de leraren, 96 procent van alle universiteitsstudenten en 67 procent van de primaire en secundaire schoolleerlingen, om het leven gebracht (Benevist 2008:3). Sinds na de oorlog heeft de overheid in samenwerking met NGO's opnieuw leven gebracht in het nationaal onderwijs en zijn er in recentelijke jaren nieuwe doelen gesteld voor 2015 voor versterking van het onderwijs. Het aantal leerlingen dat zich inschreef voor een schooljaar was in 2004 significant gestegen (naar 76 procent) (Benevist 2008:3). Het aantal inschrijvingen op primaire scholen is enorm gegroeid en Cambodja heeft hiervan het hoogste aantal in de regio. Toch blijft het totaal aantal kinderen dat zijn basiseducatie voltooit laag. Het aantal inschrijvingen in universiteiten en andere opleidingen is slechts 1,4 procent (Benevist 2008:3). De doelen zijn gesteld voor vooral arme mensen; het is ook gebleken dat armen profiteren van het nieuwe onderwijsbeleid op het gebied van primair onderwijs. Maar voornamelijk de meest welvarende laag van de bevolking

profiteert van verbeteringen in secundair en postsecundair onderwijs (Benevist 2008:3). Volgens de HDI scoort Cambodja op onderwijs nu 0,52 (1=max.). Het gemiddelde aantal jaren onderwijs dat een volwassene heeft gevolgd is 5,8.

Corruptie

De traditionele waarden van hiërarchie en absolute macht in Cambodja zijn geworteld in de negende eeuw, onder koning Jayavarman en het Franse kolonialisme (Brehm en Silova 2014:101). In de achtste en negende eeuw stond Cambodja onder sociaal-culturele invloed van India dankzij de handel met India. Hieruit ontstond een waardesysteem van reciprociteit en afhankelijkheid, patronage en opdrachtgeverschap (Brehm en Silova 2014:101).

Ondanks het feit dat Cambodja officieel een democratie is, is corruptie grootschalig aanwezig. Chetwynd (2003) behandelt de relatie tussen armoede en corruptie¹⁶. Ten eerste zijn landen waar sprake is van sociale en inkomensongelijkheid en "perverse economische drijfveren", een ideale voedingsbodem voor corruptie (Chetwynd e.a. 2003, p.3). Het tweede punt dat hij maakt is gebaseerd op het door hem ontwikkeld 'economische model' en 'bestuurlijke model': volgens het 'economische model' vermindert corruptie de economische groei door ontmoediging van buiten- en binnenlandse investering, verlaging van de kwaliteit van de publieke infrastructuur, etc. (Chetwynd e.a. 2003:3). Dit verhoogt vervolgens het armoedeniveau. Volgens het 'bestuurlijke model' vermindert corruptie de bestuurscapaciteit waardoor politieke instituties verzwakken en publieke diensten ondermijnd worden (Chetwynd e.a. 2003:3).

Volgens onderzoek in 2013 naar de meest corrupte landen door TI (Transparency International) staat Cambodja op positie 160 van 177 landen over de hele wereld. Daarmee is Cambodja het meest corrupte land van Zuidoost-Azië (Tan Keo 2013).

¹⁶ Corruptie wordt gedefinieerd als "*the misuse of public office for private gain*", Chetwynd e.a. (2003:3).

Assets in Cambodja

Geschreven door Rob

De hierboven besproken dimensies van kwetsbaarheid beïnvloeden de *asset portfolios* van arme mensen in grote mate. Turton (2009:17) gaat in haar werk dieper in op het concept *assets* in de specifieke context van Cambodja. Volgens haar is de situatie problematisch te noemen op alle terreinen. Met betrekking tot *social assets* lijken twee zaken duidelijk. Allereerst zijn sociale netwerken ernstig verstoord. Daarnaast is er een hoge mate van sociale en culturele kwetsbaarheid¹⁷. Wat betreft *human assets* kan het volgende gezegd worden; een grote hoeveelheid aan kennis en vaardigheden is verloren gegaan door de vernietiging van een hele generatie aan leiders en educatie- en gezondheidsniveaus zijn over het algemeen laag. In relatie tot fysieke *assets* zijn de volgende zaken van belang. Allereerst is de basale infrastructuur (wegen en watervoorzieningen) niet adequaat. Bovendien zijn er niet voldoende scholen en ziekenhuizen. Tot slot *financial assets*. Het blijkt dat er weinig mogelijkheden zijn voor de levering van krediet. De meerderheid van leningen die worden gesloten zijn tussen familieleden en burens. Rentepercentages zijn extreem hoog, oplopend in sommige gevallen tot honderd procent per maand (Turton 2009:18)

¹⁷ Sommige gemeenschappen zijn opgebouwd uit oorspronkelijke bewoners die na de Khmer Rouge dictatuur teruggekeerd zijn; andere gemeenschappen zijn opgebouwd uit huishoudens die gevlucht zijn voor conflicten in andere gebieden; weer andere zijn teruggekeerd uit vluchtelingenkampen in Thailand.

De vicieuze cirkel van kwetsbaarheid

Een etnografische studie naar kwetsbaarheid en strategieën van jongvolwassene vrouwen in Siem Reap, Cambodja

Geschreven door Leonoor

Siem Reap, maart 2014. De afgelopen weken is de temperatuur met de dag gestegen; de verhitte straten van het centrum zijn gevuld met toeristen uit alle uithoeken van de wereld die gebruikmaken van de vele horecagelegenheden. Ze worden bediend door de locals, voornamelijk jongvolwassenen, die zo'n tien tot twaalf uur per dag werken, minstens zes dagen in de week. Eén van die jongvolwassenen is Phy. Ik loop langs het restaurant waar ze werkt: bezweet loopt ze met een hele grote juten zak op haar rug de trap op: "Leo! When will you visit again? I miss you!" Nadat ik beloof haar snel te bezoeken, loop ik de hoofdstraat verder uit en passeer Wi Hong en haar sapkraampje. Het is een week na het interview waarin ze me onder andere verteld heeft over haar chronische hoofdpijn. Nadat ik een mango-smoothie heb besteld, vraag ik hoe het daarmee gaat. "Yes, today I've had headache again since the sun came up but it will be fine", waarna ze glimlacht en vraagt hoe mijn onderzoek vergaat. Al snel wordt ons gesprek onderbroken door nieuwe klanten. Het zal nog zeker zes uur duren voordat de zon ondergaat.

In dit hoofdstuk worden de empirische data wat betreft kwetsbaarheid, strategieën en *assets* van jongvolwassene meiden besproken die in het centrum van Siem Reap werken. Eerst zal de kwetsbare achtergrond aangestipt worden, waarin de invloed van de financiële situatie van de familie op de kwetsbaarheid, strategieën en *assets* van de

meiden die ik gesproken heb, uitgelegd worden. In het stuk over kwetsbaarheid zullen de drie belangrijkste kwetsbare elementen in het leven van de meiden besproken worden: gezondheid, arbeidsmarkt en financiën. Daarna zullen de meestgebruikte strategieën, namelijk reproductie-strategieën en *coping*-strategieën, toegelicht worden. In beide paragrafen komt naar voren welke *assets* de meiden die ik gesproken heb, bezitten en toepassen. Het wordt duidelijk dat kwetsbaarheid, strategieën en *assets* alle drie van wederzijdse invloed op elkaar zijn en dat de relaties hiertussen een vicieuze cirkel van kwetsbaarheid heeft bewerkstelligd waaruit de meiden moeilijk lijken te kunnen breken.

Kwetsbare achtergrond

De mate waarin de meiden kwetsbaar zijn, de middelen die ze tot hun beschikking hebben en de mate van succes om hun kwetsbaarheid te verminderen, wordt beïnvloed door de financieel kwetsbare situatie van hun familie. Dit fenomeen behoort eerst besproken te worden voordat in wordt gegaan op aspecten van kwetsbaarheid, *assets* en strategieën omdat deze drie thema's ingebed zijn in een bepaalde context.

"{And} in the times when I had no money in my hand and ate very cheap food along the road, like crappy fast food. I don't agree but here, you yourself are not number one but your family is." (Pollen)¹⁸

De overgrote meerderheid van de informanten die ik heb gesproken komt uit een familie die kwetsbaar te noemen is: ze hebben weinig *assets* en kunnen hun dochter niet of weinig helpen, hoewel ze hun dochters wel eens geld lenen. Boupha (23, werkt in een schoenenwinkel, is bezig aan scriptie) geeft bijvoorbeeld aan dat haar vader regelmatig niet genoeg klanten heeft als taxichauffeur en ze haar familie daarom geld geeft. Check Sokhoun geeft aan maandelijks vijf tot tien dollar aan haar familie te geven omdat zij anders geen geld hebben voor voedsel of kleren. Ook geven informanten aan dat hun familie, zonder de financiële steun van hun dochter, in het verleden niet naar het ziekenhuis hadden kunnen gaan. Het percentage dat de vrouwen aan hun familie geven varieert tussen een kwart van het salaris tot het volledige salaris. Vijftien van de negentien informanten geven maandelijks geld aan hun familie. Informanten die dit niet doen, hebben zelf niet genoeg of hebben geen contact

¹⁸ Interview met Pollen op 19 april 2014

meer met hun familie. Chenda geeft geen geld aan haar ouders maar helpt haar moeder op zondag onbetaald met vleesverkoop op de markt. Hier zien we dat sociale *assets* niet alleen een hulpmiddel kunnen zijn maar ook *assets* kunnen verzwakken.

Alleen Pollen, Darareaksmei en Mealea hebben een relatief minder kwetsbare familie. Mealea geeft aan dat ze “niet arm en niet rijk is, maar in het midden {zit}”. Toch is ze zeker kwetsbaar te noemen. Mealea heeft desalniettemin meer sociale *assets* dan Pollen en Darareaksmei omdat ze haar familie om geld kan vragen. Pollen en Darareaksmei zeggen een zus te hebben die een of meerdere grote huizen hebben, een auto en een “rijke man”. Door de slechte relatie die ze met hun zus hebben, valt dit echter geen sociale *asset* te noemen. Pollen wordt zelfs kwetsbaarder in de relatie met haar zus omdat deze haar elke maand om veel geld vraagt (waarom is niet duidelijk) en ze zelf zeer weinig overhoudt.

Ook de nationale context is van grote invloed op iemands kwetsbaarheid. Deze is in het contexthoofdstuk besproken, waar aangegeven werd dat Cambodja een in kinderschoenen staande democratie is, bestaat er nog veel corruptie en de economie niet voortvarend. In de literatuur is naar voren gekomen dat armoede (en bijkomende tendensen) en corruptie elkaar wederzijds beïnvloeden: grote sociale- en inkomensongelijkheid werkt corruptie in de hand en corruptie, op zijn beurt, heeft een stagnerend effect op de economie en verzwakt het politieke instituties en publieke diensten (Chetwynd e.a. 2003:3). In het veld zijn armoede, corruptie, ongelijkheid en verzwakte politieke instituties teruggevonden en waren de meeste meiden overtuigd dat voornamelijk de politieke toestand een negatief effect had op de economie en sociale voorzieningen. Ze gaven aan dat hun salarissen hierdoor te laag waren en zorgkosten te hoog. De politiek-economische situatie maakt hen dus kwetsbaar op het gebied van financiën en gezondheid. Het is tevens een belangrijk punt dat de familie van de meisjes kwetsbaar is door nationale socio-politiek-economische situatie: van meerdere meiden heb ik gehoord dat het land van hun familie zonder pardon door de overheid afgenomen is. Daarnaast is de grotere structuur van de politiek altijd van invloed: ondanks dat men de dominante partij wegstemt, blijft deze aan de macht, houdt deze de ongelijkheid in stand en zorgt dat bijbehorende beleid niet voor ontwikkeling, een verhoging van de salarissen, betere sociale voorzieningen, enz. Gender is onderdeel van de nationale context. Uit de literatuur kwam naar voren dat er verschillende tendensen zijn op dit gebied in de Cambodjaanse maatschappij (Lilja

2013:30). in het veld is hetzelfde naar voren gekomen: de meiden zijn zich bewust van het ideale beeld van de vrouw maar de aard van hun toekomstplannen spreken dit ideale beeld tegen. Hierop wordt in het volgende hoofdstuk dieper ingegaan. Wat betreft het hebben van een kwetsbare achtergrond is het voor meisjes moeilijker op te klimmen dan voor jongens, omdat meisjes niet financieel ondersteunt worden in het volgen van een studie, in tegenstelling tot jongens. Op genderverschillen zal in de conclusie verder in worden gegaan.

Kwetsbare dimensies

Voordat in wordt gegaan op de kwetsbare elementen is het belangrijk in te gaan op een verschil tussen de data en theorie. In de literatuur wordt kwetsbaarheid in termen van verandering gezien en omschreven als *“the insecurity and sensitivity in the well-being of individuals [...] in the face of a changing environment, and implicit in this, their responsiveness and resilience to risks that they face during such negative changes* (Moser 1998:3). Echter, de meiden die ik gesproken heb stipten thematiek aan die duidt op kwetsbaarheid 'an sich', zonder dat daar een verandering aan te pas hoeft te komen.

Chenda gaf bijvoorbeeld aan dat ze zich soms zorgen maakte om het feit dat ze naar haar idee nog niet goed genoeg Engels kon en daarom klanten niet altijd begreep. Haar Engels was zelfs slechter toen ze een jaar geleden met deze baan begon. Ze uitte echter geen zorgen over het verliezen van haar baan. Belangrijk is dus dat de meiden *zelf* kwetsbaarheid niet altijd aan een verandering linken. Een ander voorbeeld is Sanay, die al ongeveer een jaar slechts twee keer per dag een kleine maaltijd eet omdat ze niet de tijd en het geld heeft om drie keer per dag een portie te eten die past bij haar lichamelijke behoeften. Hier komt ook geen verandering aan te pas: het is een soort monotone situatie van gebrekkigheid. Of dit echter kwetsbaarheid te noemen is, is twijfelachtig: kwetsbaarheid wordt immers gedefinieerd door veerkrachtigheid en mate van de reactie *“during such negative changes”* (Moser 1998:3). Daarom lijkt het dat deze perceptie van de meiden een vorm van onzekerheid is, welk een van de twee onderdelen is van kwetsbaarheid. Onzekerheid lijkt in het veld dus niet altijd, samen met gevoeligheid, kwetsbaarheid te omvatten maar ook 'an sich' te kunnen bestaan in het leven van de meiden die ik gesproken heb.

Gezondheid

"If you get sick, you die. That is Cambodia" (Pollen)¹⁹

"As long as I'm not sick, it's {I'm} okay" (Sarain)²⁰

"The hospitals, clinics and medicines are too expensive in Cambodia. That's why I don't want to get sick." (Phy)²¹

Op het gebied van gezondheid zijn de informanten die ik gesproken heb, uiterst kwetsbaar. Deze drie informanten hebben expliciet aangegeven niet te kunnen reageren op ziekte. Negen informanten hebben expliciet aangegeven geen geld te hebben voor ziekenhuiskosten. Veel informanten hebben gezondheidsklachten die lijken op symptomen van oververmoeidheid: hoofdpijn, duizeligheid, stress. Mealea heeft vaak hoofdpijn. Eén ziekenhuisbezoek zou 20 dollar kosten en na twee of drie dagen in het ziekenhuis te verblijven, zou haar “geld op zijn”. Op de vraag of ze zich ergens zorgen over maakte, antwoordde Pollen:

*“Yes, that I will get sick and would need to go to the hospital but you don't have money because 1. you don't have an income and 2. my family doesn't take responsibility for me and 3. I cannot save money”.*²²

Gebruikmakend van Bayliss-Smith (1991) en Davies (1996) kunnen we zeggen dat de *sensitivity* op dit gebied is dus hoog en de *resilience* laag. Dat wil zeggen dat ze een respectievelijk grote reactie hebben op een systeem op een externe gebeurtenis is; en het hen veel moeite kost en het lang duurt om te herstellen van een systeem bij stress is. Vier informanten nemen pijnstillers als symptoombestrijdingsstrategie, anderen zeggen dat ze gaan slapen om van de hoofdpijn af te komen. In het geval dat de meisjes in staat zijn op ziekte te reageren door naar het ziekenhuis te gaan, zullen ze

¹⁹ Informeel gesprek met Pollen op 3 maart 2014

²⁰ Interview met Sarain op 29 maart 2014

²¹ Interview met Phy op 15 maart 2014

²² Interview met Pollen op 22 april 2014

een groot deel of al hun spaargeld (en eventueel dat van familie) hiervoor in moeten zetten. De omvang van de reactie op een gebeurtenis (*sensitivity*) is dus groot en het kost hen veel moeite om te herstellen (*resilience*). Het is zelfs zo erg dat er vaak geen oplossing zou bestaan als ze ziek zouden worden; hierdoor is deze gebeurtenis desastreus omdat ze dan ook geen geld meer kunnen verdienen (de *asset* hierbij is arbeid). In het geval dat de afwijking/ziekte niet dermate ingrijpend is, zoals Leakana, die altijd last heeft van haar neus en moeilijk kan ademen in de koudere maanden, beïnvloedt dit dus niet direct negatief hun arbeids-*asset* maar feit blijft dat hun gezondheid een kwetsbaar punt is zolang ze niet in staat zijn erop te kunnen reageren en het te herstellen. Sarain zegt bijvoorbeeld nooit tijd te hebben "zichzelf te controleren".

Volgens het Health Access Livelihood Framework (HALF) (Obrist 2007) is gezondheid een belangrijk onderdeel van kwetsbaarheid. Door middel van dit raamwerk stelt Obrist dat toegankelijkheid van gezondheidszorg door vijf dimensies bepaald wordt: beschikbaarheid, fysieke toegankelijkheid, betaalbaarheid, adequaatheid en aanvaardbaarheid. Betaalbaarheid en adequaatheid (de mate waarin de organisatie van de gezondheidszorg aan de wensen van de cliënt voldoet) bleken de meest problematische punten qua gezondheidszorg en is de aanvaardbaarheid dus laag. Zoals hierboven beschreven is, vinden velen de zorgkosten te hoog en van meerdere meisjes die ik gesproken heb, kreeg ik te horen dat zij niet goed behandeld werden omdat ze niet veel geld hadden. Volgens veel meisjes die ik gesproken heb, was hier sprake van omdat een ziekenhuis meer kon verdienen aan rijke mensen dan aan arme mensen. De betaalbaarheid en adequaatheid van de gezondheidszorg ligt volgens de meiden die ik gesproken heb dus laag. Hierdoor is gezondheid een kwetsbaar element omdat bijna alle meiden die ik gesproken heb, aangaven geen geld te hebben voor ziekenhuiskosten en dus in de problemen zouden zitten als ze (ernstig) ziek zouden worden. Hun lichaam, (*asset human capital*), die ze gebruiken voor hun belangrijkste *asset* (arbeid), zou dan wegvallen en hun kwetsbaarheid desastreus verhogen. Hieronder zal verder ingegaan worden op de arbeidsmarkt.

Arbeidsmarkt

Door een diploma te behalen, denken informanten een betere baan te zullen krijgen en meer te verdienen. Vóór het onderzoek verwachtte ik dat de jongvolwassene meiden waarschijnlijk geen geld zouden hebben voor een opleiding na *high school*. Daar blijkt de kwetsbaarheid wat betreft onderwijs slechts voor een klein deel in te zitten: het zit hem ook in een gepaste baan vinden tijdens of na de opleiding. Hierover lijkt een verschil te bestaan in verwachtingen en de praktijk: onder de meisjes die ik gesproken heb die nog geen studie hadden afgerond of die bezig waren met een studie, bestond de verwachting dat ze een betere baan zouden vinden wanneer ze hun studie afgerond hadden. De meiden die ik gesproken heb die hun studie hadden afgerond, echter, hadden niet altijd een bijpassende baan. Slechts één informant verdient dankzij haar opleiding meer dan gemiddeld. Er is wel een redelijk aantal informanten dat een baan heeft in dezelfde sector als waarin zij gestudeerd hebben (of nog aan het studeren zijn) maar dit voldoet niet aan hun verwachtingen van een ‘goede’ baan, terwijl zij wel de opleiding doen/hebben gedaan om een ‘goede’ baan te kunnen krijgen. Daarbij verdienen vijf informanten veel meer dan Sokhen (die een universitair diploma heeft) terwijl deze vijf meisjes geen universiteit afgerond hebben. Kortom, een diploma is geen garantie voor een toekomst met minder kwetsbaarheid omdat de arbeidsmarkt niet geheel lijkt aan te sluiten bij bestaande opleidingen in Siem Reap. Arbeid hangt sterk samen met financiën.

Financiën

Bijna iedere informant geeft aan niet genoeg geld te hebben “*to survive*”. Om een idee te geven van maandelijkse kostenplaatjes, wordt hieronder een kort overzicht gegeven van Sokhens maandelijkse inkomsten en uitgaven:

Salaris: \$100,-

Gift aan ouders: \$80,-

Huur: \$15,-

Voedsel en onderwijs: \$5,-

Check Sokhoun zegt dat ze het moeilijk vindt dat ze twee banen heeft en daarom geen vrije tijd heeft om naar de universiteit te kunnen gaan en dat ze meer geld nodig heeft zodat ze kan sparen. Phy noemt dat haar baas wil dat ze een studie doet om nog beter in zijn restaurant van dienst te kunnen zijn maar: “*time and money is a problem*”. Zo kunnen nog ontelbare voorbeelden gegeven worden maar wanneer er gevraagd werd naar problemen in het verleden of het heden, naar redenen waarom mensen om hulp vragen of vroegen, wat ze moeilijk vinden aan hun dagelijks leven of iets waar ze zorgen over maken, is het antwoord altijd: geld).

Slechts twee informanten hebben aangegeven zich geen zorgen te maken over geld: dit zijn Leakana (die het meest verdient) en Mealea (die een gemiddeld salaris heeft). Leakana heeft veel geld op de bank omdat ze hier lang en hard voor gewerkt heeft. Ze leent echter nog steeds soms van anderen en ze laat haar chronische ademproblemen niet behandelen omdat ze het geld wil bewaren voor de opleiding die ze wil gaan doen. Op die manier is ze dus alsnog kwetsbaar (op het gebied van gezondheid). Desalniettemin is ze (in vergelijking met de anderen) als enige hogerop geklommen vanuit een kwetsbare achtergrond (haar familie is arm, zegt ze): ze is in het derde jaar van Engelse Literatuur en het is haar gelukt een relatief hoge financiële buffer op te bouwen. Mealea haar grootste kostenpost is haar studie van \$500 per jaar, waarvoor ze in april \$450 bij elkaar had. En omdat ze \$150 per maand verdient, zegt ze dat “alles nu goed is”. Mealea is wellicht een uitzondering op het gebied van financiële kwetsbaarheid omdat ze een andere achtergrond heeft: ze noemt haar familie niet arm maar “medium”.

Strategieën

I think that I was crazy to sell {my smartphone} but the first thing you need is money to stay {somewhere}, so if you don't have it, you try to find solutions to grab some money"

(Pollen)²³

Ketting-reproductie-strategieën

Ketting-reproductie-strategieën zijn strategieën die uit drie of meer 'stappen' bestaan om een bepaald doel te bereiken waarmee kwetsbaarheid verminderd kan worden (werken om te studeren om een betere baan te krijgen om hun familie te helpen, bijvoorbeeld). Deze term heb ik ontwikkeld voor een fenomeen dat ik ontdekt heb tijdens het veldwerk om te voorkomen dat data verloren gingen. CRS is van toepassing op bijna alle informanten omdat de meeste meisjes een bepaald doel willen bereiken door middel van meerdere stappen. Vaak bestaat dit uit de volgende: werken om genoeg geld te hebben voor onderwijskosten en uiteindelijk een diploma te halen om een 'betere baan' te krijgen. Voor meiden die niet studeren gelden vaak andere stappen: werken om te sparen om onderwijskosten in de toekomst te kunnen betalen om uiteindelijk een diploma te halen om een 'goede baan' te krijgen. Het lukte destijds echter lang niet iedereen, die in de toekomst wilde gaan studeren, om hiervoor genoeg te sparen. Het gaat er in de bespreking van hun strategieën niet om of hun toekomstplannen slagen: het gaat erom welke strategieën zij toepassen om een doel proberen te bereiken en hoe ze die toepassen. In hun perceptie zijn hun huidige strategieën onderdeel van een groter geheel. Hieronder zullen de meest ingezette strategieën binnen deze CRS besproken worden, namelijk werken, sparen en een opleiding volgen.

²³ Interview met Pollen op 22 april 2014

"You have to think about getting more profit because everywhere you need money for living, so the first of your thinking is to get a good job" (Pollen)²⁴

Het leven staat voor de informanten voornamelijk in het teken van het meer geld verkrijgen. Het aantal keren dat het woord 'geld' viel bij de informant (zonder dat dit genoemd werd in een vraag) was heel hoog. De informanten geven aan te werken met als doel een beter leven te krijgen. Dit betekent meer geld verkrijgen door middel van een 'goede' baan die beter betaalt dan hun huidige baan.

Een groot deel van de meisjes werkt zes dagen in de week, zo'n twaalf uur per dag. Chin Wong, Phy, Chenda en Marany werken zeven dagen in de week. Chin Wong runt een mini-sapkraampje op de stoep aan de hoofdstraat en Phy doet alle mogelijke soorten werk in het restaurant van haar oom en heeft gratis kost en inwoning (voor zover ik weet in ruil voor niets). Phys laatste vrije dag was tijdens Khmer New Year vorig jaar april. Zij werkt zoveel omdat ze haar zoontje sponsort om naar school te gaan in de hoop dat hij een beter leven zal hebben dan zij. Ook moet ze harder werken dan haar collega's omdat ze gratis op het terrein van het restaurant van haar oom verblijft met haar zoontje en man. Chenda helpt haar moeder op haar 'vrije dag' met het verkopen van varkensvlees op een markt. De meeste meisjes werken zo'n negen uur per dag. Chin Wong en Phy werken tien uur per dag; Darareaksmey dertien uur; Marany en Check Sokhoun veertien uur. Marany zegt dat ze meer werkt dan haar collega's omdat ze beter Engels kan dan hen: haar human capital-*asset* (de Engelse taal kunnen spreken) maakt haar aan de ene kant minder kwetsbaar omdat ze meer verdient door meer te werken maar aan de andere kant maakt het haar kwetsbaarder omdat ze hierdoor minder tijd heeft voor haar studie. Check Sokhoun werkt van zes uur 's ochtends tot drie uur 's middags in een klinisch uitzienende, airconditioned eetgelegenheid waar Amerikaanse producten worden geserveerd en van vijf tot tien uur 's avonds werkt ze in een ander restaurant. Dit is waarschijnlijk nodig om haar studie te betalen want ze geeft aan dat ze geld zou moeten lenen als er een fysieke *asset* (zoals haar telefoon) kapot zou gaan.

²⁴ Interview met Pollen op 22 april 2014

De meeste informanten verdienen 90-150 dollar per maand. Phhoung verdient 50 dollar per maand. Check Sokhoun en Leakana verdienen meer dan 200. De arbeids-*asset* van Phy is niet heel effectief omdat ze dus zeven dagen per week werkt, zo'n tien uur per dag en al haar geld naar haar zoontje gaat omdat zijn school en bijkomende kosten daarvan hoog zijn voor haar (de *asset* is dus niet effectief voor haar eigen verzorging; gelukkig is dit niet nodig omdat ze kost en inwoning heeft/krijgt van/bij haar zwager). Leakana verdient dus relatief veel en heeft ongeveer duizend dollar op haar rekening staan, wat veel is voor Cambodjaanse termen; in dat licht is ze dus financieel niet kwetsbaar te noemen. Echter, ze heeft hier vier jaar lang, zes dagen per week, twaalf uur per dag voor moeten werken. Het doel van het sparen is een toeristengids-opleiding die 2500 dollar kost. Daarbij moet men in gedachten houden dat het spaargeld waarschijnlijk heel snel op is als ze ernstig ziek zou worden en ze niet bij haar familie terecht kan voor financiële hulp. Hieruit blijkt dat armoede in economische termen niet afdoende is, zoals we in het theoretisch kader ook gezien hebben (Rakodi 1999:315 & Sen en Anand 1997:3).

Sparen is onderdeel van het stappenplan van veel meisjes die ik gesproken heb: ze sparen om een studie af te kunnen ronden om meer geld te verdienen en zo hun kwetsbaarheid te gaan verminderen. Dit is bij elke informant wel het geval; het lukt echter niet iedereen om genoeg te sparen in die mate dat het spaargeld niet direct op is als er bijvoorbeeld een scooter kapotgaat. Toch acht een groot deel van de informanten het wel degelijk mogelijk om hun doel (zoals een eigen supermarktje hebben) te bereiken. Wanneer ik hier op doorvraag, wordt het mij niet echt duidelijk hoe dat dan goed mogelijk zou moeten zijn maar lijkt de informant verbaasd over mijn onbegrip hierover. Andere keren werden meisjes enigszins bedroefd wanneer ik hierop doorging. Chenda had aangegeven dat ze niet genoeg geld had om te overleven, ook al werkt ze zes dagen in de week. Ze heeft geen geld voor een studie. Wanneer ik haar vraag hoe ze over de toekomst denkt, zegt ze dat ze later graag een eigen supermarktje zou willen hebben. Ik: *“Do you think this is possible?”* Zij: *“If I have money, I can do everything.”* Ik: *“How can you get enough money to buy the store?”* Zij: *“Selling, haha”* (ze werkt als verkoper in een computerwinkel). Aangezien ze daar al amper genoeg verdient om rond te komen, ga ik erop door omdat ik zou willen weten wat haar perceptie dan precies is over het realisme hiervan. Ik vraag: *“But do you think this is going to happen?”* *“Yes, I can, it’s possible. But I*

would have to study marketing first.”²⁵ Er lijkt in mijn ogen eerder sprake van een overlevingsmechanisme in de vorm van een soort ontkenning dan van realisme. Hier zal echter uitvoeriger onderzoek naar gedaan moeten worden. Wellicht is deze vorm van ontkenning een livelihood-strategie 'an sich'.

Coping-strategieën

Een coping-strategie is een kortetermijn-reactie op shocks en stress. Binnen deze coping-strategieën wordt verder onderscheid gemaakt tussen household-work-strategieën, gericht op het beschermen of laten toenemen van de middelen van een huishouden en *restrictive* strategieën, gebaseerd op het verminderen of wijzigen van de consumptie van goederen en diensten (de la Rocha 2000).

Niet alleen door de maandelijks giften aan familie maar ook door nationale context (van corruptie en slechte economie als post-conflictland, zie ‘context’) hebben bijna alle informanten een te laag salaris om van rond te komen: de meerderheid geeft aan dat “*it’s not enough to survive*”, waardoor ze regelmatig van hun vrienden moeten lenen of geld (terug?) moeten vragen aan hun familie. Het lenen van geld is de meest ingezette coping-strategie. Wanneer er acuut sprake is van een tekort aan geld door bijvoorbeeld ziekte of het verlies van een fysieke *asset*, lenen de meeste meiden die ik gesproken heb, geld van hun vrienden.

Dit lenen van geld noem ik een symptoombestrijdingsstrategie omdat het oorspronkelijke probleem van te weinig financiële *assets* niet opgelost heeft. De term 'symptoombestrijdingsstrategie' heb ik ontwikkeld omdat ik de indruk kreeg dat informanten regelmatig strategieën toepasten die het daadwerkelijke probleem niet oplosten. Darareaksmey geeft aan dat ze zich veel zorgen maakt over haar leven en werkt daarom veel en gaat ook na het eten direct slapen, om zich geen zorgen te hoeven maken.

Er lijkt in de provincie Siem Reap een circulair doorgeefstelsel van geld te bestaan: iedereen leent van elkaar en/maar bijna niemand heeft genoeg geld. Eén meisje gaf zelfs aan dat ze geld leende aan een vriendin omdat die niet genoeg had, zichzelf toen niet genoeg had en daarom zelf weer van een andere vriendin moest lenen.

²⁵ Interview met Chenda op 10 maart 2014

Een andere veelvoorkomende *coping strategy* is het aanboren van hun financiële buffer wanneer een fysieke *asset* (zoals een telefoon) verloren is gegaan. Soms hebben ze daarvoor niet genoeg geld op de spaarrekening en dan zijn de meisjes die ik gesproken heb, genoodzaakt om te lenen. Tevy moest bijvoorbeeld boeken en schoolspullen kopen maar had hiervoor niet genoeg aan haar salaris: daarom boorde ze haar spaargeld aan.

Ook komt het bij meerdere informanten voor dat ze tijdelijk minder (vaak) eten en/of ander voedsel eten om op die manier geld te besparen. Dit is in lijn met *restrictive strategies* (de la Rocha 2000). Pollen zat soms in geldnood in de periode dat ze niet werkte, waardoor ze (gedurende meer dan een maand tijdens het onderzoek) maar een keer per dag goedkope *streetfood* at. Dit noemt Moser een *consumption modifying strategy* (1998:7). In maanden dat Sarain (nog) minder geld te besteden had omdat ze bijvoorbeeld voor haar studie moest betalen, kreeg ze rijst en vis van haar ouders mee waar ze een aantal dagen mee deed. Als reactie op shocks en stress besparen deze twee informanten dus geld door i) goedkoper eten te eten en ii) een ander soort en gratis eten te eten.

Vier informanten hebben hun sociale netwerk ingezet om aan een nieuwe baan te komen nadat zijzelf opgestapt waren bij hun vorige functie. Een vriend of bekende van hun had dan wel een baan en raadde het meisje bij hun baas aan. In andere gevallen gingen informanten langs horecagelegenheden om te kijken of er vacatures aan de ramen hingen of hielden ze posterplekken in de gaten.

Tot slot kwam ik in het veld bij een aantal meisjes coping-strategieën tegen in de vorm van stoppen met studeren (wegens geldnood) om fulltime te gaan werken. Liny was met haar broer naar Siem Reap verhuisd om te studeren en te werken maar op een gegeven moment konden ze de huur niet meer betalen: Liny stopte bijvoorbeeld met studeren en ging fulltime werken. Haar broer bleef werken en studeren. Dat was meer dan een jaar geleden.

Een *coping strategy* (korte termijn) kan dus overlopen in een *reproduction strategy* (lange-termijn). Dit is in de vorige alinea geïllustreerd aan de hand van het stoppen met studeren. Dit betekent dus dat een kortetermijn-strategie overloopt in een langetermijnstrategie omdat het copen dus mislukt en het oorspronkelijke probleem, waarvoor de kortetermijn-strategie werd ingezet, niet opgelost werd. Het fulltime werken heeft voor onder andere Liny niet genoeg financiële buffer opgeleverd om

weer te kunnen gaan studeren. Er zijn echter ook andere vormen van coping-strategieën die overlopen in een reproductie-strategie. Chin Wong kon überhaupt niet studeren omdat haar ouders niet genoeg geld hadden en werkt daarom al jaren zeven dagen per week fulltime op straat met chronische hoofdpijn. Ziehier kwetsbaarheidscontext (inclusief situatie van familie) die een coping-strategie in de hand werkt en een langetermijnstrategie wordt, waarmee de kwetsbaarheid op de lange termijn niet verkleind wordt (haar gezondheid is bijvoorbeeld niet helemaal oké maar ze heeft geen geld voor een ziekenhuisonderzoek). Een ander voorbeeld is Darareaksmey, die de universiteit afgerond heeft maar geen bijpassende baan kon vinden. Om de rekeningen te kunnen betalen, is ze als receptioniste bij een spa gaan werken. Maar aangezien de arbeidsmarkt niet in lijn lijkt te zijn met de bestaande opleidingen (zie: 'Arbeidsmarkt'), heeft ze nog steeds geen passende baan gevonden en werkt ze nog steeds in de spa.

Mogelijkheden

De *assets* die dus het meest ingezet worden zijn arbeid en het sociale netwerk. Echter, niet alleen het beschikken over *assets* speelt een rol in kwetsbaarheidsbestrijding maar ook de mogelijkheden om deze in te zetten, door Chambers en Conway (1991:4) gedefinieerd als *capabilities*. Je kunt bijvoorbeeld je lichaam als arbeids-*asset* alleen inzetten als je de mogelijkheid hebt deze gezond te houden. Uit dit onderzoek is gebleken dat voor de meisjes in Siem Reap mogelijkheden van een of meerdere van de volgende factoren afhangen. Ten eerste hangen de mogelijkheden af van de nationale context, die uit verzwakte politieke instituties en de economie bestaat (zie context en 'kwetsbare achtergrond'). Ten tweede hangen de mogelijkheden af van de individuele kwetsbaarheidscontext, namelijk de *assets* waarover zij beschikken. Dit lijkt dubbel maar men heeft de ene *asset* nodig om de andere in te kunnen zetten: als je niet genoeg *geld* (financiële *asset*) hebt om je lichaam te laten genezen (human capital), kan je deze niet inzetten om te *werken* (arbeids-*asset*).²⁶ Ten derde hangt het af van de effectiviteit van een *asset*. Als de *asset* 'arbeid' niet genoeg geld oplevert, kan deze niet ingezet worden om te betalen voor gezondheidszorgkosten, een diploma (human capital), of een algemene financiële buffer om shocks en stress op te vangen (kwetsbaarheid).

²⁶ En te sparen en zijn diploma halen. Als iemand iets kleins mankeert, kan deze de dokterskosten wel betalen en zijn ketting-reproductie-strategie voortzetten (veel informanten hebben maandelijks klachten maar kunnen blijven werken omdat ze altijd een medicijn nemen (symptoombestrijdingsstrategie).

Tot slot: de vicieuze cirkel van kwetsbaarheid

De meisjes die ik gesproken heb, zijn dus het meest kwetsbaar op het gebied van financiën, gezondheidszorg en educatie, ze hebben niet veel *assets* en de mogelijkheid om een *asset* in te zetten is van meerdere factoren afhankelijk. Het einddoel waarmee de meisjes die ik gesproken heb hun kwetsbaarheid proberen te verminderen is aan meer geld te komen. De meisjes hebben verschillende manieren om dit proberen te bereiken. De meest voorkomende strategieën zijn ketting-reproductie-strategieën en coping-strategieën. Deze strategieën dienen om kwetsbaarheid die zij hebben door de familie waarin zij geboren zijn te verminderen (ze lijken hun geschiedenis/afkomst uit te willen wissen) en tegen de stromingen van de nationale context in proberen te zwemmen. De kwetsbare achtergrond van de meisjes en de nationale context zorgen echter voor een verminderd bezit in *assets*²⁷ en daarmee ook de mogelijkheden om de achtergrond en nationale context zelf te bestrijden. Het is dus moeilijk om uit de vicieuze cirkel van kwetsbaarheid te breken.

²⁷Deze hebben de informant initieel in de kwetsbaarheidspositie gezet waarin zij zich nu bevinden of hoe zij ooit gestart zijn maar blijven het verminderen van kwetsbaarheid vaak doorgaans bemoeilijken

Inzichten in uitzichtloosheid

Een etnografische studie naar kwetsbaarheid en strategieën onder jongvolwassen mannen in Siem Reap, Cambodja

In dit empirisch hoofdstuk wordt ingezoomd op de levens van jongvolwassenen van 20 tot 30 jaar oud, woonachtig in of nabij Siem Reap en werkzaam in de toeristenindustrie als horecawerknemer of ‘*tuktuk-driver*’. Over een periode van tien weken zijn 20 diepte-interviews afgenomen met jongeren die binnen deze groep vallen. De helft van de geïnterviewden bestond uit *tuktuk-drivers* en de andere helft uit horecapersoneel. De resultaten in dit empirisch hoofdstuk zijn ontleend uit data verkregen uit deze interviews. In de eerste paragraaf van het hoofdstuk zal gekeken worden naar de kwetsbaarheid in de levens van de groep jongvolwassenen. De tweede paragraaf gaat in op de strategieën die de jongeren inzetten wanneer ze worden geconfronteerd met tegenslagen.

Kwetsbaarheid

*“When my mom got really sick three years ago the whole family was in trouble. I had to stop school and me and my brother moved to Siem Reap to find a job and work here. In my home village there was no work for us. We needed the money to pay for the hospital. We started working on two jobs and my brother even was working on three jobs for a while. My mom had to go to the private clinic because in the government hospital they treated her so bad. The clinic is better, but she needed a lot of care and that was expensive. We couldn't pay for all the medicine and in the end we needed to sell a big part of our land to pay for the bills. Now my mom is getting better but after this I didn't go back to school. I don't think I will go back because I have my job now”.*²⁸

Het bovenstaande fragment is een uitspraak van Sumin, een *tuktuk-driver* van 20 jaar. Het is een greep uit het leven van een normale Cambodjaanse jongen die het niet gemakkelijk heeft. Daarnaast is het een goede illustratie van de tegenslagen waarmee jongeren als Sumin worden geconfronteerd en de beperkte middelen en mogelijkheden die ze hebben om hierop te reageren. In deze paragraaf wordt er aan de hand van de verzamelde data gekeken naar de kwetsbare dimensies in de levens van de groep jongvolwassenen. Waar bevinden zich de grootste obstakels? Op welke domeinen ervaren de jongeren structureel gevoeligheid en onzekerheid, en minstens zo belangrijk, op welke gebieden zijn ze juist responsief en veerkrachtig? Vervolgens wordt gekeken naar verschillen binnen de groep in termen van kwetsbaarheid. Zijn er individuele verschillen wat betreft kwetsbaarheid en zo ja, hoe kunnen deze verschillen verklaard worden? Hierna werpen we een blik op de oorzaken, of beter gezegd de bronnen van kwetsbaarheid: de institutionele context staat hierbij centraal.

1.1 Kwetsbare dimensies

Volgens Glacer (1998) is het ‘kernconcept’ in een theorie het concept dat de grootste of belangrijkste zorgen van de participanten met zoveel mogelijk variatie kan

²⁸ Bron: interview met Sumin datum 28-02-2014

uitleggen. Dit ‘kernconcept’ heeft de beste eigenschappen te verklaren wat er zich afspeelt, maar zo min mogelijk om dit te doen. Het kernconcept in dit onderzoek is kwetsbaarheid.²⁹ De kwetsbaarheid van de jongeren uit zich op verschillende dimensies of domeinen. De belangrijkste lijken gezondheid en afhankelijkheid van de arbeidsmarkt.

1.1.1 Gezondheid

Alle informanten, zonder uitzondering, zijn kwetsbaar op het gebied van gezondheid en uitten hun onzekerheid als het gaat om persoonlijke gezondheid, het welzijn van hun familie en de kwaliteit en prijs van gezondheidszorg. De jongeren lijken zich bewust van het belang van een goede gezondheid en beschrijven ‘ziek worden’ als een zeer ongunstige en potentieel gevaarlijke situatie. Met name wanneer er niet voldoende geld is om voor de nodige zorg te betalen wordt het herstel van de ziekte ondermijnd en ontstaat er druk op vertrouwensrelaties met vrienden en familie.

Wanneer gevraagd naar het belang van gezondheid antwoordt respondent Phan: *“To stay healthy is one of the most important things for me. When I got sick last year I couldn’t work anymore and I didn’t have enough money to support myself. The doctor and the medicines were very expensive [so] I had to borrow money from my older brother. Now I have been working for six months and still I’m still paying back my brother. [...] If I get sick again I don’t know what I should do. But I will have a big problem”*.³⁰ Wanneer men zelf, of iemand in de familie ziek wordt kan dit dus vergaande gevolgen hebben. Gezondheidsproblemen zetten druk op financiële en sociale *assets* en kunnen er toe leiden dat iemand niet of minder kan werken om inkomsten te genereren. Sommige jongeren hebben door ziekte een baan verloren en weten hoe belangrijk het is om gezond te zijn en te blijven: *“Last year I got sick. It wasn’t really serious, just a problem with my stomach. But because I couldn’t work after a week my boss told me that I didn’t have to come back because he found a new guy for my job. It took me more than a month to find a new job and I don’t get paid as*

²⁹ Door Caroline Moser gedefinieerd als: *“the insecurity and sensitivity in the well-being of individuals, households and communities in the face of a changing environment, and implicit in this, their responsiveness and resilience to risks that they face during such negative changes* (Moser 1998:3).

³⁰ Bron: interview met Phan 03-03-2014

much as before".³¹ Ziek zijn voor de jongeren leidt dus niet alleen tot de fysieke of mentale ongemakken van 'het ziek zijn' zelf maar ook tot een beperking in de mogelijkheid geld te verdienen. Wanneer ze langdurig ziek zijn beperkt het bovendien de mogelijkheid vaardigheden, kennis en werkervaring (verder) te ontwikkelen en sociale netwerken uit te breiden, onderhouden en versterken.

Naast de gevoeligheid voor shocks op het gebied van hun persoonlijke gezondheid is ook de gezondheid van familieleden van invloed op de kwetsbaarheid van het individu. Het is namelijk vrij gebruikelijk onder de jongeren dat men in tijden van gezondheidsproblemen hulp zoekt – zowel financieel als in de vorm van mantelzorg – binnen het sociale netwerk. Het meest gebruikelijke is bij familie, maar ook vrienden worden zo nu en dan ingeschakeld. Het voordeel hiervan is dat het sociale netwerk fungeert als een 'vangnet' waarop de jongeren in tijden van shocks op kunnen terugvallen. Hierdoor neemt het gemak en de kans op herstel toe en dus de individuele kwetsbaarheid af. Het netwerk is echter reciprocaal en er wordt dus hulp terug verwacht wanneer iemand anders ziek wordt. Gezien het feit dat een groot aantal van de jongeren een naast familielid heeft die recent ernstig ziek was of dat op dit moment is, en er van hen verwacht wordt dat ze helpen bij het herstel door een gedeelte van hun maandsalaris af te staan, staat er eigenlijk voortdurend druk op hun financiële *assets*. Hierdoor is het moeilijk voor de jongeren om geld opzij te zetten en dit heeft tot gevolg dat de jongeren in een volgende soortgelijke situatie opnieuw om hulp moeten vragen. Deze cirkel is vaak terug te zien in de ervaringen van de informanten, zo ook bij Diras: "*My dad has health problems. The doctor thinks there is something wrong with his skin, maybe skin cancer. About a month ago he needed to go to Vietnam to get special treatment, because they could not treat him in Cambodia. My family is poor so at first we didn't have the money, because my dad doesn't work anymore. Then we had to ask money to our neighbors. We got the money but now we have a big debt with three of our neighbors. I think it will take a long time to pay it back. All the money that I make with my job I have to pay to my family*".³²

³¹ Bron: interview met Domdin 12-02-2014

³² Bron: interview met Diras 28-02-2014

1.1.2 Afhankelijkheid van arbeidsmarkt

De andere belangrijkste dimensie van kwetsbaarheid onder de gehele groep jongeren is de afhankelijkheid van de arbeidsmarkt. Dit uit zich op verschillende terreinen.

*“I don’t really have a choice do I? What else can I do than just work this shitty job? I need the money to live and pay for everything. Going back to school is no option, coz it’s too expensive”*³³

*“In low season it’s much more difficult to find customers. I only make half the money I make in high season. So in low-season I try to find other ways to make money”*³⁴

“Finding a job is not difficult, especially when you speak good English. The problem is that most of these jobs are very low-paid. Even if you have education, you need to have connections to get a well-paid job”.³⁵

De belangrijkste *asset* van de jongvolwassen mannen is hun baan. Dit zal verder worden behandeld in de volgende paragraaf over strategieën. Wat hier van belang is, is dat ze door deze afhankelijkheid van loonarbeid als *asset* automatisch sterk afhankelijk zijn van de arbeidsmarkt. Veranderingen op de arbeidsmarkt, zowel in termen van werkgelegenheid als in termen van institutionele wijzigingen³⁶, kunnen leiden tot problemen voor de jongeren. Dit is met name het geval voor de veranderingen tussen laag- en hoogseizoen in relatie tot werkgelegenheid. In het hoogseizoen is er een groot aantal beschikbare vacatures. De respondenten geven unaniem aan dat het niet heel moeilijk is om tijdens deze periode een baan te vinden. Echter, in laagseizoen, wanneer er aanzienlijk minder toeristen zijn slinkt het aantal banen in de horecasector aanzienlijk. Dit heeft tot gevolg dat het inkomen van de jongeren tijdens het laagseizoen minder is, in sommige gevallen slechts de helft. Naast deze seizoensgebonden veranderingen speelt ook de afhankelijkheid van de ‘cash-economie’ een rol. Doordat de jongeren wonen en werken in de urbane context van Siem Reap zijn ‘gratis’ goederen en diensten zoals communaal land, water of brandstof schaars. Voor standaard levensbehoeften moet contant worden betaald. Gezien het feit dat financiële *assets* worden verkregen uit loonarbeid op de arbeidsmarkt heeft dit tot gevolg dat de jongeren kwetsbaarder zijn voor marktwerkingen dan mensen werkzaam in de rurale context. Verder draagt ook het

³³ Bron: interview met Domdin 12-02-2014

³⁴ Bron: interview met Phan 03-03-2014

³⁵ Bron: Interview met Jom 20-02-2014

³⁶ Met institutionele wijzigingen wordt hier bedoeld: veranderingen op de arbeidsmarkt in de vorm van nieuwe wetgeving, beleidshervormingen, herstructureringen en dergelijke.

lage salaris van de jongeren op zichzelf bij aan de kwetsbaarheid. De mogelijkheid om te sparen en een financiële buffer tegen shocks op te bouwen is klein en daardoor zijn de jongeren zelfs kwetsbaar voor kleine financiële tegenvallers zoals het kapotgaan van een telefoon, een scooter.

1.2 Individuele verschillen in kwetsbaarheid

Naast de dimensies van kwetsbaarheid die door de hele groep gedeeld worden bestaan er ook grote verschillen binnen de groep jongeren. Deze verschillen lijken grotendeels verklaard te kunnen worden door drie individuele kenmerken. Dit zijn beroepsstatus, oorspronkelijke en huidige woonplaats en de compositie van het huidige huishouden.

De *tuktuk-drivers* zijn in het bijzonder gevoelig voor problemen met de luchtwegen doordat ze veel rondrijden op de stoffige wegen van Siem Reap³⁷. Bovendien zijn ze kwetsbaarder voor verkeersongelukken waarbij ze gewond kunnen raken en hun fysiek kapitaal (*tuktuk*) beschadigd. Beide groepen zijn onderhevig aan de verschillen tussen laag en hoogseizoen in relatie tot werkgelegenheid. De groep jongeren werkzaam in de horeca echter, is kwetsbaarder voor institutionele veranderingen op de arbeidsmarkt (veranderingen in beleid, wetgeving etc.).

Veel jongeren die werkzaam zijn in de snel groeiende toerisme-industrie van Siem Reap komen oorspronkelijk niet uit Siem Reap. Vaak zijn ze afkomstig uit andere provincies en zijn ze naar Siem Reap verhuist op zoek naar werk en een beter leven³⁸. Binnen deze groep bevindt zich een belangrijk onderscheid. Enkele jongeren zijn verhuisd met hun hele familie en wonen nu met een kerngezin of uitgebreide familie in Siem Reap. De meeste zijn slechts alleen of met broer(s) en zus(sen) naar de stad gekomen. Wanneer de informant geboren is in Siem Reap en samenwoont in een kerngezin of uitgebreide familie óf wanneer hij verhuisd is vanuit een andere provincie naar Siem Reap mét zijn kerngezin of uitgebreide familie heeft hij meer sociale *assets* tot zijn beschikking. In tijden van nood wordt door hen vaak een beroep gedaan op een familielid, en dan met name op de ouders. Dit contrasteert met

³⁷ Enkel de hoofdwegen in Siem Reap zijn geasfalteerd. Overige wegen zijn zandpaden en met name in het droge seizoen (dec-april) is het enorm stoffig op deze wegen. Bron: eigen observaties.

³⁸ Binnen dit onderzoek kwamen 12 jongens niet, en 8 jongens oorspronkelijk wel uit Siem Reap of de nabije omgeving. Tijdens de interviews kwam vaak naar voren dat veel van hun de collega's van de jongvolwassenen oorspronkelijk afkomstig zijn uit andere provincies. Eigen observaties en informele gesprekken lijken dit te ondersteunen.

jongeren die afkomstig zijn uit andere provincies en zonder hun familie wonen en werken in Siem Reap. Zij zien hun familie vaak slechts enkele keren per jaar, met name tijdens Khmer New Year en het waterfestival. Bij deze groep bestaat hun sociale netwerk vaak uit een groep vrienden. Binnen deze groep vrienden is vaak sprake van een nog kleinere groep “*real good friends that I can trust*”³⁹ waarop een beroep gedaan wordt in tijden van shocks of stress. Doordat deze groep jongeren minder sociale *assets* tot zijn beschikking heeft reageren zij dus ook anders op negatieve gebeurtenissen.

1.3 Bronnen van kwetsbaarheid

De oorzaken van de kwetsbaarheid, of de bronnen waaruit kwetsbaarheid voortkomt moeten volgens Carney (1998) worden gezocht binnen de institutionele context⁴⁰. De *assets* waartoe de jongeren toegang hebben en de keuzes die binnen *livelihood*-strategieën kunnen worden gemaakt, worden beïnvloed door deze bredere institutionele omgeving en de kansen, mogelijkheden en risico's die zij met zich meebrengt (Siegel 2005:17). Data uit eigen observaties en uit interviews leiden tot de conclusie dat de belangrijkste contextuele oorzaken van kwetsbaarheid bij de jongeren voortkomen uit de afwezigheid van een goed functionerend educatiesysteem en van een goed functionerend gezondheidszorgsysteem. Deze conclusie wordt ondersteund door eerder onderzoek (Ratana 2006: 130; Chea en Sok 2004; Dawson 2010; Brehm en Silova 2014; HDR 2013).

Een van de belangrijkste institutionele problemen in Siem Reap lijkt de toegang tot en de kwaliteit van onderwijs. Vaak hebben jongeren hun middelbare school niet afgemaakt omdat hun ouders niet genoeg geld hadden om ze naar school te sturen. Ze zijn vaak wel begonnen met school maar zijn gestopt omdat ze thuis moeten helpen met productieve of huishoudelijke arbeid, of omdat ze de arbeidsmarkt op worden gestuurd om zo een bijdrage te leveren aan het inkomen van het huishouden.

³⁹ Bron: interview met Sumin 28-02-2014

⁴⁰ Voor een uitgebreide behandeling van de nationale context, zie het context hoofdstuk van het theoretisch kader.

“I would really love to go back to school. I quit school when I was thirteen years old. My uncle got sick and me and my sister had to stop school to take care of him. When I was sixteen years old I went back to school for a year. Then my mom got sick and I needed to stop school again. After that I didn’t go back anymore. I started working and I still work now. I hope I can go back and finish my school. I want to be a guide at the Angkor Wat Temple. I will make more money this way and it is a nice job. But I need my diploma before I can do that job”⁴¹

Educatie op zichzelf is geen kwetsbare dimensie, maar de beperkte toegang tot en de lage kwaliteit van het beperkte aanbod van educatie zijn belangrijke bronnen waaruit de kwetsbaarheid op andere gebieden, waaronder gezondheid en afhankelijkheid van de arbeidsmarkt, voortvloeit. Gebrek aan educatie maakt het voor de jongeren moeilijk de competenties en vaardigheden te ontwikkelen die belangrijk zijn bij het opzetten en verwezenlijken van succesvolle lange-termijn strategieën. Zonder educatie is ongeschoolde, laagbetaalde arbeid vaak de enige mogelijkheid voor de jongeren. Door het volgen van (in het bijzonder secundair) onderwijs kunnen de jongeren *human capital* als kennis en vaardigheden ontwikkelen, een diploma behalen, hierdoor hun kansen en mogelijkheden vergroten op de arbeidsmarkt en uiteindelijk een hoger maandsalaris verdienen⁴². Bovendien kunnen de jongeren tijdens het volgen van een opleiding nieuwe contacten leggen en zo hun voorraad sociale *assets* uitbreiden en versterken. Educatie kan er dus toe leiden dat verschillende typen *assets* worden gegenereerd en uitgaande van de aanname dat *assets* fungeren als een buffer tegen kwetsbaarheid (Rakodi & Lloyd Jones 2002:45; Moser 1998:3) kan educatie de jongeren dus helpen de kwetsbaarheid van de jongeren te verminderen.

Naast problemen op het gebied van educatie is ook de afwezigheid van goed functionerende gezondheidszorg een belangrijke oorzaak, of bron, van kwetsbaarheid. Volgens de informanten, en daarbij ondersteund door eigen observaties tijdens een

⁴¹ Bron: interview met Seran 07-03-2014

⁴² Deze berekening is gebaseerd op de aanname dat hoger opleidingsniveau leidt tot betere kansen op de arbeidsmarkt. Er is geen data bekend over de vraag of dit daadwerkelijk het geval is in Siem Reap. Er zal onderzoek gedaan moeten worden om te kijken of er in Siem Reap daadwerkelijk een positief verband bestaat tussen opleidingsniveau en kansen op de arbeidsmarkt.

bezoek aan het grootste *government hospital* in Siem Reap⁴³, is de oorzaak van het probleem de slechte kwaliteit van de ziekenhuizen, de slechte zorg en service van het personeel, maar bovenal de te hoge prijzen. Als we Obrist's raamwerk (Obrist 2007) gebruiken bij de analyse van de toegankelijkheid van zorg in Siem Reap lijkt deze op vier van de vijf dimensies te kort te schieten. De problemen worden veroorzaakt door de beperkte toereikendheid, toegankelijkheid en met name betaalbaarheid van zorg. Alleen op het gebied van beschikbaarheid lijkt Siem Reap te voorzien in de behoefte van de informanten.

Bovenstaande zaken, in samenkomst met het wantrouwen in de politieke leiders, wijdverspreide corruptie en het disfunctioneren van de overheid in het algemeen lijkt te resulteren in een situatie van uitzichtloosheid. Men is onzeker over zijn eigen toekomst en over de toekomst en ontwikkeling van Cambodja. Hierdoor lijkt het alsof een groot deel van de informanten leeft met de dag. Gebrek aan toekomstperspectief leidt ertoe dat men niet actief bezig is met het plannen van de toekomst en het ontwikkelen van langetermijnstrategieën: *“I don't think too much about my future. Because I do not have an education and I only make 110 dollars per month I can't really build something for myself. If I pay for my monthly rent, food and gasoline I only have a little bit left. It's not enough to build my own house or to start a business. This is how it works for a lot of guys like me. There aren't many chances to make my life better. I just have to work hard but that's all I can do. I just live day by day, and I try to be happy with what I have”*⁴⁴.

⁴³ Op dinsdag 25 februari ben ik samen met informant Domdin naar het *provincial hospital* geweest. Dit ziekenhuis is van de overheid. Het is de plek waar de meeste informanten naar toe gaan in het geval van serieuze gezondheidsproblematiek.

⁴⁴ Bron: interview met Hang 26-02-2014

Strategieën

In de voorgaande paragraaf zijn de belangrijkste kwetsbare dimensies van de jongeren uiteengezet. Dit zijn de aspecten van hun levens waarop ze het meest gevoelig zijn voor (vaak plotselinge) negatieve veranderingen. Wanneer zo'n negatieve verandering zich voordoet wordt er hierop gereageerd: de jongeren mobiliseren hun middelen en zoeken naar mogelijkheden om deze middelen in te zetten en hierdoor de situatie op te lossen of te verbeteren. Maar hoe doen ze dit? Welke middelen hebben ze tot hun beschikking, welke mogelijkheden zijn aanwezig en welke strategieën worden ingezet? In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op deze vragen. Afsluitend worden de belangrijkste bevindingen in dit onderzoek kort samengevat.

2.1 Assets en mogelijkheden

In lijn met Moser (1998:4) blijkt in dit onderzoek loonarbeid de belangrijkste *asset* van de jongvolwassenen te zijn en het fundament waaruit hun *livelihood*-strategieën zijn opgebouwd. Het is de voornaamste en vaak de enige manier om financiële *assets* te genereren. De *tuktuk-drivers* hebben, op één na, slechts één baan en verdienen tijdens hoogseizoen gemiddeld zo'n 150 dollar per maand. De jongeren die werkzaam zijn in de horeca hebben vaak meer dan één baan omdat ze niet rond kunnen komen met de inkomsten uit een enkele baan. Het maandsalaris in de horeca bedraagt slechts rond de 80 dollar per maand. Door een extra baan te werken vullen ze dit salaris vaak aan tot een bedrag van tussen de 100 en 150 dollar per maand. Volgens de meeste jongeren is dit net voldoende om te betalen voor vaste lasten. De mogelijkheid om te sparen en zo een financiële buffer op te bouwen is volgens hen zeer beperkt. De gemiddelde financiële buffer varieert tussen de 20 en 80 dollar. Sommige jongeren hebben naast hun baan of banen nog ander werk zoals onbetaald huishoudelijk werk, productieve arbeid op het land of de verkoop van soft- en harddrugs. Deze informele, ongereguleerde en soms illegale manier van het genereren van financiële (en sociale) *assets* komt niet terug in de statistieken en is ook moeilijk bloot te leggen tijdens kwalitatieve interviews. Verder onderzoek zou nodig zijn om dit daar waar mogelijk te kwantificeren.

Sociaal kapitaal is na arbeid – en de hieruit verkregen financiële *assets* – de

meest voorname bron waaruit de jongeren hun strategieën opbouwen. Sociaal kapitaal – bestaande uit reciprocale netwerken binnen en tussen vrienden en familie – wordt ingezet in tijden van nood. Wanneer de jongeren worden geconfronteerd met shocks op het gebied van gezondheid of wanneer zij kleine financiële tegenvallers ondervinden schakelen zij de hulp in van vrienden of familie. Hierdoor kunnen zij in moeilijke situaties terugvallen op de *assets* van deze vrienden of familie. Sociale *assets* fungeren dus als een buffer tijdens noodsituaties. Indirect kunnen de jongeren financiële, maar ook fysieke *assets* en *human capital* van derden mobiliseren en deze inzetten bij het herstellen van shocks of stress. Zoals eerder uitgelegd hebben de jongeren die samen met een kerngezin of uitgebreide familie samenwonen meer sociale *assets* tot hun beschikking en hierdoor hebben zij ook meer mogelijkheden. We zien dat binnen deze groep *assets* worden geaggregeerd; de krachten worden gebundeld en hierdoor zijn deze jongeren veerkrachtig en beter in staat te reageren op shocks en stress.

2.2 Coping- en reproductie-strategieën

De beperkte *asset*-portfolio en de kwetsbare ondergrond van de jongeren, deels veroorzaakt door de bredere context waarin ze leven, resulteert in een beperkt aantal kansen en mogelijkheden en dus ook in een beperkt aantal mogelijke strategieën die toegepast kunnen worden. Dit heeft tot gevolg dat de jongeren vaak dezelfde of gelijksoortige strategieën inzetten. Bij de hier volgende bespreking van deze strategieën zal het onderscheid van de la Rocha (2000) tussen *coping*-strategieën en reproductie-strategieën gebruikt worden.⁴⁵

2.2.1 Coping strategieën

Coping-strategieën worden ingezet tijdens plotselinge negatieve veranderingen. Op de korte-termijn is men het meest kwetsbaar op het gebied van gezondheid en kleine financiële tegenvallers. Wanneer de jongeren geconfronteerd worden met shocks op

⁴⁵ Een *coping*-strategie is een korte-termijnreactie op shocks en stress die wordt geïmplementeerd met als doel om te kunnen gaan met de verwachte en onverwachte ontberingen van het alledaags leven. Een reproductie-strategie is een set van economische- en niet economische activiteiten gericht op het verzekeren van de lange-termijn reproductie en het welzijn van het individu en het huishouden waarvan hij of zij deel uitmaakt.

(één van) deze gebieden zijn de meest gebruikte strategieën: het aanboren van aanwezige financiële buffers; het afsluiten van onderhandse leningen met vrienden of familie; het verkopen of verpanden van fysieke *assets*; en het verkopen of verpachten van land.

*“When I get sick and I don’t have money to pay for medication I go to my parents to ask for help”*⁴⁶

*“A couple weeks ago I had an accident with my tuktuk. I couldn’t pay for the repair so I pawned my mobile phone for fifty dollars at the phone shop. At the end of this month I will try to have enough money to buy it back from the shop”*⁴⁷

Coping-strategieën worden ingezet bij kleine financiële tegenvallers. Wanneer een *tuktuk* of *motorbike* stuk gaat, de huur niet volledig betaald kan worden of in andere gevallen waarin plotseling geld nodig is, zoeken de jongeren binnen hun *asset*-portfolio naar mogelijkheden. De eerste reactie is het aanboren van aanwezige financiële buffers of het onderling lenen van vrienden. Een andere veelgebruikte reactie is het verpanden van fysieke *assets* in zogeheten *pawn-shops*. Mobiele telefoons, fietsen, horloges en sieraden worden hier ingewisseld voor contant geld. Deze bezittingen worden soms – maar lang niet altijd – tegen hoge rentepercentages⁴⁸ teruggekocht.

Coping-strategieën worden ook gebruikt bij gezondheidsproblemen, zowel bij minder serieuze als bij meer ernstige gevallen. De eerste reactie van de informanten wanneer zij (of iemand in de familie) ziek wordt en medische hulp nodig heeft is ook hier het aanboren van aanwezige financiële buffers. Wanneer deze buffers niet aanwezig of ontoereikend zijn is de meest gebruikelijke reactie het lenen van geld bij vrienden of familie. In het geval van minder serieuze gezondheidsproblemen proberen de jongeren het probleem op te lossen door naar de apotheek in plaats van een dokter en zo (op de kortetermijn) geld te besparen. Het probleem bij deze strategie is dat vaak slechts alleen de symptomen worden aangepakt en niet de oorzaak. Bovendien is deze *coping*-strategie in sommige gevallen niet effectief en kan hij op de lange-

⁴⁶ Bron: interview met Seran 07-03-2014

⁴⁷ Bron: interview met Hang 26-02-2014

⁴⁸ De exacte rentepercentages zijn me niet bekend. In de interviews worden door verschillende informanten verschillende percentages genoemd, variërend van 10 procent tot 50 procent.

termijn het welzijn zelfs maladaptief zijn. Het lijkt er namelijk op dat de jongeren soms gedwongen strategieën inzetten die hen in staat stellen te overleven maar die niet hun welzijn vergroten. Deze conflicterende spanning tussen het reageren op een korte-termijn gebeurtenis en het waarborgen van het lange-termijn welzijn kwam tijdens veel interviews terug.

*“ I have a problem with my stomach for a while now. In the beginning I didn't think it was something serious so I went to the pharmacy. They sold me painkillers and I used that for a long time, maybe more than three months. After that I started having more pain and I decided to go to a doctor. Going to a doctor in the hospital is expensive and so I needed to borrow money from one of my friends. The doctor gave me a different medicine but it doesn't really work. If I run out [of the medicine] I will go back to the pharmacy and buy the painkillers again ”.*⁴⁹

Bij meer serieuze of meer urgente gezondheidsproblemen zijn de reacties anders. De jongeren zijn dan vaak noodgedwongen om naar de *government hospital* te gaan of de privékliniek⁵⁰. Afhankelijk van de situatie van het individu en de financiële middelen binnen bereik wordt vaak gekozen voor het *government hospital*. Doordat niemand verzekerd is voor medische zorg is de ziekenhuisrekening al snel heel hoog. Met name de jongeren die niet afkomstig zijn uit Siem Reap en hier zonder hun familie wonen en werken is hier erg kwetsbaar door het gebrek aan betrouwbare sociale *assets*. Wanneer de eventueel aanwezige financiële buffers zijn uitgeput, reageren deze jongeren door fysieke *assets* zoals een *tuktuk*, *motorbike*, telefoon of laptop te verkopen of te verpachten. Deze worden dan vervolgens weer teruggekocht in betere tijden. Bij de groep die wel afkomstig is uit Siem Reap lijkt er een andere reactie op serieuze gezondheidsproblemen. In deze gevallen is vaak de hele familie gedupeerd. Financiële, maar ook sociale en fysieke *assets* worden gemobiliseerd en geaggregeerd en deze worden ingezet om het probleem op te lossen. Soms wordt er land van de familie verkocht of tijdelijk verhuurd. Ook worden juwelen, werktuigen, kippen, varkens en andere stukken vee verkocht. In de ergste gevallen wordt geld geleend bij de bank. Volgens de jongeren kan het jaren duren om al deze bezittingen terug te

⁴⁹ Bron: interview met Bora 18-03-2014

⁵⁰ De kwaliteit van de zorg in de privé-kliniek is stukken beter dan in de *government hospital*, aldus de informanten. De prijs is echter ook aanzienlijk hoger.

kopen en de schulden af te lossen. We zien hier dus dat deze jongeren aan de ene kant een hoge veerkrachtigheid en responsiviteit ontleen uit het reciprocaal netwerk waarin ze zijn ingebed maar tegelijkertijd door ditzelfde netwerk ook gevoeliger zijn voor shocks die familieleden treffen.

2.2.3 Reproductie-strategieën

*“My future? Well, I don’t know. I don’t think about my future too much. I just go to work every day and hope I make enough money to pay for my rent, food clothes and some beer. Sometimes it is easy, sometimes it is hard”*⁵¹

*“I try to stay healthy because if I get sick I can’t work and I really need the money. [...]. I try to stay healthy by playing volleyball almost every day after work, like five or six times a week. I also cook my own food and only buy at places when I know the quality of the food is good.”*⁵²

Zoals eerder aangestipt lijkt het erop dat de jongeren over het geheel genomen niet (bewust) bezig zijn met het plannen van de toekomst. De afwezigheid van een goed functionerend overheidsorgaan en de beperkte *assets* en mogelijkheden van de jongeren heeft tot gevolg dat een groot deel van hen slechts bezig is met de komende weken of soms maanden. Doordat de jongeren voortdurend loonarbeid moeten verrichten om hun vaste lasten te kunnen betalen en de lage salarissen hen niet of nauwelijks in staat stellen financiële buffers op te bouwen zijn ze enorm gevoelig voor eventuele shocks of stress. Deze liggen dankzij de kwetsbare context waarin zij zich bevinden overal op de loer. Verder plannen dan een paar maanden is door deze gevoeligheid moeilijk en het expliciet stellen van lange-termijn doelen lijkt dan ook niet aan de orde. De la Rocha (2000) definieert reproductie-strategieën als alle economische of niet-economische activiteiten gericht op het verzekeren van de lange-termijn reproductie en het welzijn van het individu. Ondanks het feit dat de jongeren niet expliciet bezig zijn met de toekomst zijn er wel degelijk inspanningen van de

⁵¹ Bron: interview met Jom 20-02-2014

⁵² Bron: interview met Sehan 08-03-2014

informanten die een effect hebben op het welzijn op de lange-termijn. Deze worden hier besproken.

Het centrale fundament van de reproductie-strategieën van de informanten is loonarbeid. Basale behoeften als voedsel, water, onderdak, maar ook vaste lasten als telefoon, brandstof en dergelijke worden betaald met inkomsten verkregen met arbeid. De inkomsten uit arbeid zorgen op deze manier voor een zekere mate van stabiliteit in de levens van de jongeren. Daar waar mogelijk proberen de jongeren financiële buffers op te bouwen door te sparen. Dit is echter alleen het geval voor een relatief kleine groep binnen dit onderzoek. Het lijkt er dus op dat loonarbeid en de hieruit verkregen financiële *assets* de informanten in veel gevallen wel in staat stellen te overleven maar niet om het welzijn te vergroten.

Wanneer de informant deel uitmaakt van een kerngezin of uitgebreide familie worden in veel gevallen bezittingen geaggregeerd en gedeeld. Dit is met name het geval voor fysieke *assets* zoals kleding, telefoons, fietsen of *motorbikes*, maar kan ook in sommige gevallen ook financiële vormen aannemen. Dit is echter slechts het geval bij een klein deel van de informanten. Hetzelfde geldt voor het investeren in educatie. Van de twintig informanten volgen er slechts vier hoger onderwijs. Eén informant heeft een universitair diploma. De overige informanten hebben maximaal een middelbare-school diploma. Van deze proactieve strategie is echter slechts sprake bij de in dit onderzoek relatief kleine groep jongeren.

De hierboven beschreven reproductie-strategieën zijn van proactieve aard. Er wordt namelijk geïnvesteerd in het creëren van (fysieke, financiële of *human capital*) buffers die gebruikt kunnen worden wanneer men in de toekomst geconfronteerd wordt met shocks of stress. In de meeste gevallen lijken de strategieën die de jongeren inzetten echter reactief van aard; er wordt gereageerd op een verandering in de omgeving in plaats van dat er van tevoren een strategie is uitgedacht.

2.3 Samenvattende noot

De kwetsbare dimensies in de levens van jongvolwassen mannelijke Cambodjanen, werkzaam in de toerisme industrie van Siem Reap, bevinden zich op de gebieden gezondheid en afhankelijkheid van de arbeidsmarkt. Deze kwetsbaarheid wordt veroorzaakt door de context waarin de jongeren zich bevinden. Met name de afwezigheid van een goed functionerend educatie- en gezondheidszorgsysteem lijkt een belangrijke bron te zijn van de kwetsbaarheid van de informanten.

Wanneer de jongvolwassenen geconfronteerd worden met shocks of stress zetten ze bepaalde strategieën in om de problemen op te lossen. Wat duidelijk lijkt op basis van de empirie is dat arbeid en reciprocale netwerken tussen vrienden en familie de basis vormen voor vrijwel alle strategieën. Wat verder duidelijk naar voren komt in de empirische data, en tevens in lijn met eerder onderzoek (Rakodi en Lloyd-Jones 2002; Wolf 1990; Moser 1998), is dat in veel gevallen van shocks en stress de jongeren slechts reactief en opportunistisch reageren. Een andere bevinding in het veld die aansluit bij ideeën van andere auteurs (Rakodi 2002:321; Moser 1998:7) is dat de *coping*-strategieën die jongeren inzetten soms ineffectief zijn en zelfs maladaptief op de lange-termijn.

Conclusie en discussie

Door Leonoor

Aan de hand van literatuuronderzoek en veldwerk hebben wij geprobeerd aan het licht te brengen hoe individuen reageren op shocks en stress en hoe zij trachten hun kwetsbaarheid op verschillende gebieden te verminderen of zo klein mogelijk te houden. Op dit punt van het onderzoek kan er antwoord worden gegeven op de hoofdvraag:

Waar bevinden zich de kwetsbare dimensies in de levens van jongvolwassen Cambodjanen en welke livelihood-strategieën zetten zij in om deze kwetsbaarheid te bestrijden?

Voordat we beginnen met het in stappen antwoord geven op deze vraag, worden eerst de maatschappelijke en theoretische relevantie besproken. Hierna vervolgen we met het antwoord geven op de hoofdvraag. Bij deze beantwoording zullen eerst de kwetsbare dimensies in de levens van de jongens en meisjes worden besproken. Vervolgens worden de verschillen tussen de groepen - in relatie tot kwetsbaarheid - besproken; hierbij wordt teruggeblikt op de theoretische uitgangspunten van het *Health Access Livelihood Framework*. Hierna worden de strategieën besproken die door de jongvolwassenen ingezet worden om hun kwetsbaarheid te bestrijden, gevolgd door een korte bespreking van de *assets* die de jongens en meisjes tot hun beschikking hebben. De overeenkomsten wat betreft *assets* tussen de jongens en de meisjes wordt besproken aan de hand van de *Gender Asset Gap*. In de daaropvolgende paragrafen zal teruggeblikt worden op het armoededeбат en het *Asset Vulnerability Framework* (AVF). In de AVF-paragraaf zal aangestipt worden en uitgelegd worden waarom de handhaving van dit raamwerk nodig was om de kwetsbare dimensies van de jongvolwassenen in kaart te brengen. Tot slot zullen aanbevelingen voor verder onderzoek worden gegeven.

De inzichten die door dit onderzoek zijn verkregen kunnen een relevante aanvulling zijn op de beperkte bestaande literatuur omtrent de *livelihoods* van individuen in een urbane omgeving. Verder kunnen de inzichten beleidsmakers

helpen bij de ontwikkeling van praktisch, lokaal beleid dat gericht is op het verminderen van kwetsbaarheid onder onze onderzoeksgroep.

Kwetsbaarheid

De meisjes zijn het kwetsbaarst op het gebied van gezondheid, de arbeidsmarkt en financiën. Gezondheidszorgkosten zijn hoog en de meisjes hebben in het algemeen niet genoeg financiële buffer om tegenslagen op het gebied van gezondheid op te vangen. Ziekte is daarom desastreus aangezien het de mogelijkheid om arbeid te verrichten, ondermijnt. Arbeid is de meestgebruikte en tevens belangrijkste *asset* van de meisjes maar deze kunnen zij door bredere, contextuele factoren - een zwakke economie en een beperkt aantal soort banen in Siem Reap - niet heel effectief inzetten. Hierdoor is het moeilijk financiële buffers aan te leggen, waardoor ze kwetsbaar zijn op het gebied van financiën. Dit leidt weer tot grotere kwetsbaarheid op het gebied van gezondheid en de arbeidsmarkt.

De jongens zijn het kwetsbaarst op het gebied van gezondheid en de afhankelijkheid van de arbeidsmarkt. Voor de jongens geldt hetzelfde als de meisjes: gezondheidszorgkosten zijn te hoog en financiële buffers te laag om tegenslagen wat betreft gezondheid op te vangen. Daardoor heeft ziek worden verregaande gevolgen. Langdurige ziekte beperkt de mogelijkheid vaardigheden, kennis en werkervaring (verder) te ontwikkelen en sociale netwerken uit te breiden, te onderhouden en versterken.

Omdat financiële *assets*, verkregen uit loonarbeid, het fundament zijn voor hun *livelihood*, zijn beide jongens en meisjes sterk afhankelijk van arbeid. Hierdoor zijn beide groepen automatisch sterk afhankelijk van de arbeidsmarkt. Een belangrijk verschil op dit gebied tussen de jongens en de meisjes is dat de meisjes aangeven niet tot weinig kwetsbaar te zijn wat betreft het vinden van werk. Dit geldt niet voor de jongens met wie Rob gesproken heeft: hun afhankelijkheid ligt in het beperkte werk in het laagseizoen. Een andere overeenkomst die gerelateerd is aan de arbeidsmarkt, is dat beide groepen hun salaris te laag vinden.

Voor beide groepen geldt dat de oorzaken voor hun kwetsbaarheid te vinden zijn in de bredere structuren, namelijk de institutionele context, bestaande uit de afwezigheid van een goed functionerend onderwijs- en gezondheidszorgsysteem, en

het disfunctioneren van de overheid en corruptie. De meisjes lijken hiermee echter anders om te gaan dan de jongens. De jongens percipiëren hun toekomst als uitzichtloos; de meisjes niet. De jongens leven met de dag, zijn niet bewust bezig met plannen op de lange termijn en het expliciet stellen van langetermijndoelen lijkt bij de jongens niet aan de orde. De meisjes, daarentegen, zijn duidelijk wel bewust en expliciet bezig met het plannen op de lange termijn. Hoe ze dit doen, komt in 'Strategieën' verder aan bod.

In de gevonden literatuur over kwetsbaarheid in Cambodja werd aangegeven dat gezondheidszorg, gender, onderwijs en corruptie de meest kwetsbare elementen waren in het leven van arme mensen. Dit komt grotendeels overeen met de empirie. Gezondheidszorg is te duur voor beide jongens en meisjes; niet alle meisjes hebben geld voor een opleiding, de meeste jongens hebben geen geld hiervoor en er was een zichtbare aanwezigheid van corruptie (taxichauffeurs die politieagenten betalen om illegale ritten te kunnen maken) en veel jongens en meisjes die we gesproken hebben, gaven aan dat de politiek niet van positieve invloed was op de nationale situatie en dat de leiders fraude pleegde om aan de macht te blijven.

Health Access Livelihood Framework

In de vorige paragraaf is onder andere gezondheidszorg als kwetsbaar element in het leven van jongvolwassenen beschreven. Het *Health Access Livelihood Framework* (HALF) is een *livelihood*-perspectief dat op het gebied van gezondheidszorg de toegang hiertoe als grootste probleem aanstipt (Obrist 2007). De toegankelijkheid wordt volgens Obrist bepaald door de gezondheidszorgdiensten, de bredere structuren die controle hebben over deze diensten en de *assets* die men kan mobiliseren. Daarnaast wordt toegankelijkheid van de gezondheidszorg bepaald door beschikbaarheid, de fysieke toegankelijkheid, betaalbaarheid, adequaatheid en aanvaardbaarheid. De laatste drie factoren bleken in het veld volgens de informanten uit beide groepen de meeste invloed te hebben op de lage toegankelijkheid van de gezondheidszorg: de kosten waren te hoog en arme mensen worden minder goed behandeld dan rijke mensen. Daarom hadden de meisjes en jongens lage achting van

het huidige gezondheidszorgsysteem (aanvaardbaarheid). De ideeën in de theorie die bovengenoemde vijf factoren aangeeft als bepalend voor de toegankelijkheid van de gezondheidszorg, komt dus sterk overeen met de hierover gevonden data in het veld. Een andere overeenkomst tussen de empirie en het HALF is dat bredere structuren controle hebben over de gezondheidszorgdiensten: door de slechte economie, corruptie en de ontwikkelende fase waarin het land zich bevindt, bestaat er een verzwakt gezondheidszorgsysteem (zie: 'Armoede in Cambodja') (Ratana 2006:3, HDR 2013, Chea en Sok 2004:363).

Strategieën

De jongens zetten voornamelijk *coping*-strategieën in. Deze zetten zij in als reactie op shocks en stress. De meestgebruikte *coping*-strategieën onder de jongens zijn: het aanboren van persoonlijke financiële buffers, het afsluiten van leningen bij vrienden of familie; het verkopen of verpachten fysieke assets; het verkopen en verpachten van land. Ze zetten ook een reproductie-strategie in, namelijk werken voor loon. Dit is echter de enige reproductie-strategie die zij inzetten maar het is wel de strategie die gebaseerd is op hun belangrijkste *asset*, namelijk arbeid.

De meestgebruikte strategieën onder de meisjes zijn ketting-reproductie-strategieën en coping-strategieën. We zien dus overeenkomsten in het soort strategieën die de jongens en de meisjes gebruiken. Het uiteindelijke doel van de meisjes is het verkrijgen van meer geld en dit trachten zij te bereiken door het toepassen van ketting-reproductie-strategieën. Via verschillende stappen, bestaande uit werken, eventueel studeren en waar mogelijk geld te sparen, proberen zij dit uiteindelijke doel te verwezenlijken. Als er, ondanks hun ketting-reproductie-strategieën, een tegenslag plaatsvindt, zetten zij de volgende coping-strategieën in: het aanboren van een financiële buffer, het lenen van vrienden of familie en het verminderen of wijzigen van hun consumptie.

De verschillen tussen de jongens en de meisjes ligt hem voornamelijk in de frequentie van de toepassing van *coping*- en reproductie-strategieën. Jongens gebruiken *coping*-strategieën het meest en vrijwel geen reproductie-strategieën en bij de meisjes is het precies andersom. Dit komt door het eerder uitgelegde verschil tussen het korte- en langetermijndenken.

Gender

De jongens maken dus weinig toekomstplannen op de lange termijn. De meisjes, echter hebben vaak een concreet beeld van wat voor beroep ze later uit willen oefenen (supermarkteigenaar, lerares, toeristengids, etc.) en ze hebben zelfs stappenplannen (ketting-reproductie-strategieën) om deze doelen te bereiken. Volgens Lilja (2013:30) zou het traditionele idee dat vrouwen eerlijk en bescheiden behoren te zijn en onderworpen aan mannen, hun sociaaleconomische vooruitgang remmen. Wij hebben gezien dat wat betreft het toepassen van strategieën de meisjes waarmee Leonoor gesproken heeft meer het moderne beeld van de vrouw (bewust of onbewust) nastreven dan het traditionele. De vrouwelijke informanten waren niet zozeer gebonden aan huishoudelijke sferen, zoals Lilja (2013:30) stelt, maar stelden zich onafhankelijk op (van mannen) door te studeren en hun studie te betalen met inkomsten verkregen uit loonarbeid. Ledgerwood (1996:139-151 in Lilja 2013) geeft echter wel aan dat er op er op dit gebied verschillende tendensen aanwezig zijn in de Cambodjaanse maatschappij: hij stelt dat het traditionele beeld van de vrouw in Cambodja duidelijk zichtbaar is, ondanks modernere tendensen van de vrouw als sterk en onafhankelijk. Dit laatste komt uit de empirische data van dit onderzoek meer naar voren, hoewel veel informanten zich wel bewust zijn van het traditionele ideaal.

Assets

De assets die de meisjes het meest inzetten, zijn arbeid, hun sociale netwerk en hun financiële assets. De meisjes werken zo'n tien uur per dag en zo'n zes dagen per week: dit is het fundament van hun *livelihood* en onderdeel van hun ketting-reproductie-strategieën. Het sociale netwerk wordt voornamelijk ingezet in tijden van nood, namelijk wanneer ze geld moeten lenen om een shock of stress op te vangen of wanneer ze bijvoorbeeld ontslag hebben genomen. Financiële assets worden ingezet voor de vaste lasten (dus niet-veranderlijke omstandigheden) en shocks en stress. In het geval van aanwezige financiële buffers, gebruiken de meiden ook deze als reactie

op shocks en stress. Meer dan de helft van de meiden spaart wel maar de mate waarin spaargeld kwetsbaarheid vermindert, verschilt per persoon. Sommigen hebben genoeg om een familielid een aantal dagen naar het ziekenhuis te sturen, anderen slechts genoeg om hun fiets te laten repareren. Dit laatste komt vaker voor.

Ook voor de jongens geldt dat arbeid de belangrijkste *asset* is en hetgeen waarop hun *livelihood* is gefundeerd. Het is het belangrijkste middel binnen hun reproductie-strategieën. Dit is dus een belangrijke en duidelijke overeenkomst tussen beide groepen. Zonder de mogelijkheid arbeid in te zetten zou de meestgebruikte strategie van beide groepen ineens instorten. Hier is wederom het verband met gezondheid te zien: een ongezond lichaam kan niet ingezet worden om de belangrijkste strategie (het genereren van financiële *assets* uit loonarbeid) staande te houden. Hier zien we duidelijk hoeveel invloed de nationale en institutionele context (gezondheidszorg) op de kwetsbaarheid van individuen heeft. De belangrijkste *asset* die jongens in tijden van nood gebruiken, is de financiële buffer die verkregen is uit arbeid. Deze worden aangeboord om ziekte (binnen de familie) op te vangen. De tweede soort *asset* die in tijden van nood het meest ingezet wordt, is het sociale netwerk: de jongens vragen financiële hulp aan hun familie (en soms vrienden) wanneer ze zelf een financiële tegenslag niet op kunnen vangen omdat hun eigen financiële buffer ontoereikend is.

Gender Asset Gap

De *Gender Asset Gap* (GAP) schrijft voor dat vrouwen in het algemeen minder assets bezitten en de inzet hiervan tussen mannen en vrouwen verschilt (Masika e.a. 1997:8). In de vorige paragraaf hebben we echter gezien dat beide groepen over het geheel genomen over dezelfde *assets* beschikken. Dit is dus een verschil met de theorie omdat de *assets* die de groepen bezitten, grotendeels overeenkomt. Hoe ze *assets* inzetten, komt ook grotendeels overeen: arbeid wordt ingezet binnen de (ketting)-reproductie-strategieën, de financiële buffers die hieruit verkregen zijn worden ingezet voor het betalen van de vaste lasten en als reactie op shocks en stress, en het sociale netwerk wordt ingezet binnen *coping*-strategieën. Ook is uit de empirie gebleken dat een deel van de meisjes meer spaargeld heeft dan de jongens: dit is opnieuw in strijd met de heersende theoretische opvattingen in de gender-literatuur.

De empirie is dus grotendeels in tegenstrijd met de theoretische uitgangspunten van de GAP (Masika e.a. 1997:8).

Armoede en het *Asset Vulnerability Framework*

De literatuur gaf aan dat de bestudering van armoede in economische termen te simplistisch is en multidimensionale benaderingen naar armoede essentieel zijn bij het begrijpen van armoede. Door een multidimensionale benadering aan te houden, kan een holistisch beeld van het leven van kwetsbare mensen gecreëerd worden. De AVF heeft ons, dankzij haar multidimensionale benadering in staat gesteld de kwetsbare dimensies in de levens van de informanten bloot te leggen. Door te kijken naar alle middelen en niet enkel naar de financiële middelen was het mogelijk deze dimensies te identificeren. Verder heeft het AVF ons in staat gesteld om de gebruikte strategieën te categoriseren en te analyseren.

Afsluitende gedachten en nader onderzoek

Doordat de kwetsbare situatie waarin de informanten zich bevinden grotendeels bepaald wordt door bredere contextuele factoren, is het niet gemakkelijk deze kwetsbaarheid te doen afnemen. Voor de meisjes lijkt er, ondanks enige individuele vooruitgang zoals het volgen van een opleiding, dankzij deze bredere context sprake te zijn van een vicieuze cirkel waaruit moeilijk te breken is. Desalniettemin lukt het hen beter om levensdoelen op de langere termijn, die hen later zou kunnen helpen bij het vinden van een 'goede baan', te bereiken dan jongens. Of dit de meisjes daadwerkelijk zal lukken, zal toekomstig onderzoek, die de situatie van de meisjes over bijvoorbeeld vijf à tien jaar onderzoekt, aan moeten tonen.

De jongens percipiëren hun leven als uitzichtloos omdat het hen niet lukt iets op te bouwen. In het algemeen geven ze aan dat hun lage salaris in de meeste gevallen niet eens genoeg is om vaste lasten en onverwachte tegenslagen op te vangen. In tegenstelling tot de jongens lukt het de meisjes, door voor ons onbekende redenen, dus wel om iets op te bouwen door bijvoorbeeld een opleiding te volgen/af te ronden of geld opzij te zetten. Dit verschil komt wellicht

deels door het feit dat een deel van de jongens financieel verantwoordelijk is voor zijn gezin. Uit de empirie is namelijk gebleken dat een deel van de meisjes meer financiële assets bezit dan de jongens. De verantwoordelijkheid voor het gezin van een deel van de jongens zou ook een verklaring kunnen zijn voor het verschil tussen jongens en meisjes in de perceptie van de toekomst en het toepassen van strategieën. Verdere oorzaken voor het verschil in toekomstperspectief en het termijndenken tussen jongvolwassen meiden en jongens zou dieper onderzoek naar kwetsbaarheid en strategieën aan moeten tonen.

Bibliografie

Allen, T., Thomas, A.

2000 Poverty and development into the 21st Century. Oxford: Oxford University Press.

Alwang, J., Siegel, P. B., & Jorgensen, S. L.

2001 Vulnerability: a view from different disciplines. Social protection discussion paper series Vol. 115

Annear, P.

1998) Health and development in cambodia. Asian Studies Review, 22(2), 193.

Bayliss-Smith, T.

1991 Food security and agricultural sustainability in the New Guinea Highlands: Vulnerable, people, vulnerable places. Institute of Development Studies Bulletin 22(3), 5-11.

Blunt, P., Turner, M.

2005 Decentralisation, democracy and development in a post-conflict society: commune councils in Cambodia. Public Administration and Development, 25(1), 75-87.

Boeije, H.R., Analysis in Qualitative Research; London: Sage, 2010

Brehm, W. C., & Silova, I.

2014 Hidden privatization of public education in Cambodia: Equity implications of private tutoring. Journal für Bildungsforschung Online, 6(1), 94-116.

Cagatay, N.

1998 Gender and Poverty. UNDP. Social Development Poverty Elimination Division.

Chambers, R., & Conway, G.

1991 Sustainable rural livelihoods: practical concepts for the 21st century. Institute of Development Studies (UK)

Chambers, R.

2006 Vulnerability, coping and policy (Editorial introduction). IDS bulletin, 37(4), 33-40

- Chea, S., & Sok, H.
2004 Cambodia's Membership in the WTO and the Implications for Public Health. *Yale Journal of Health Policy, Law, and Ethics*, 4(2), 9.
- Chetwynd, E., Chetwynd, F., & Spector, B. (2003). Corruption and poverty: a review of recent literature. *Management Systems International*, 600, 5-16
- Davies, S.
1993 Are coping strategies a cop out? *Institute of Development Studies Bulletin* 24(4), 60-72
- Davies, S.
1996 *Adaptable Livelihoods. Coping with Food Insecurity in the Malian Sahel*. New York: St. Martin's Press.
- de la Rocha, M. G.
2000 Private adjustments: household responses to the erosion of work. A. J. Grinspun (Ed.). *Social development & Poverty Elimination Division, Bureau for Development Policy, United Nations Development Program*.
- Derks, A. (2008). *Khmer women on the move: exploring work and life in urban Cambodia*. University of Hawaii Press.
- Glewwe, P. en Hall, G.
1995 Who is most vulnerable to economic shocks? Hypothesis testing using panel data from Peru. *Living Standards Measurement Study. Working Paper 117*. World Bank, Washington DC.
- Gorman, S., & Kheng, S. (1999). *Gender and development in Cambodia: An overview*. Cambodia Development Resource Institute.
- Lilja, M. (2013). *Resisting Gendered Norms: Civil Society, the Juridical and Political Space in Cambodia*. Ashgate Publishing, Ltd.
- Lipton, M., Maxwell, S.
1992 *The new agenda: An overview*. Discussion Paper 306. Institute of Development Studies. Brighton.

Longhurst, R.

1994 Conceptual frameworks for linking relief and development. *Institute of development Studies Bulletin*, 25(4), 21-23

Loughhead, S. and O. Mittai

2000 Urban Poverty and Vulnerability in India: A Social Perspective. Paper presented at the Urban Forum: Urban Poverty Reduction in the 21st Century, Sponsored by the World Bank, April 3-5, 2000. Chantilly, Virginia.

Masika, R., de Haan, A., & Baden, S. (1997). Urbanisation and urban poverty: A gender analysis.

Maxwell, S., & Smith, M.

1992 Household food security: a conceptual review. *Household Food Security: concepts, indicators, measurements*. Edited by S. Maxwell and T. Frankenberger. Rome and New York: IFAD and UNICEF.

Meinzen-Dick, R., Johnson, N., Quisumbing, A., Njuki, J., Behrman, J., Rubin, D., & Waithanji, E. (2011). Gender, assets, and agricultural development programs: A conceptual framework.

Moser, C.

1996 *Confronting crisis: A comparative study of household responses to poverty and vulnerability in four poor urban communities*. Environmentally Sustainable Studies and Monographs Series No.8. World Bank, Washington DC.

Moser, C. and J. Holland

1997 *Household Responses to Poverty and Vulnerability: Confronting Crisis in Cawama, Lusaka, Zambia*. Urban Management Programme Report No. 24. The World Bank: Washington, D.C.

Moser, C.

1998 The Asset vulnerability frameworks: Reassessing urban poverty reduction strategies. *World Development* 26 (1): 1-19

Obrist, B., Iteba, N., Lengeler, C., Makemba, A., Mshana, C., Nathan, R. & Mshinda, H. 2007 Access to health care in contexts of livelihood insecurity: a framework for analysis and action. *PLoS Medicine*, 4(10), e308.

Phasy, R.
2013 N.d. Understanding Poverty in Cambodia through Livelihood Approach Analysis. Asian University for Women.

Rakodi, C.
2002 Urban livelihoods: a people-centred approach to reducing poverty. T. Lloyd-Jones (Ed.). Earthscan.

Ratana, Y.
2006 Problems of poverty in contemporary Cambodian society: a sociological study on urban slum, Phnom Penh. Ph.D. Dissertation, University of Tsukuba.

Scoones, I.
1998 Sustainable rural livelihoods: a framework for analysis. Brighton: Institute of development studies.

Sen, A., & Dreze, J.
1989 Hunger and public action. Oxford: Clarendon Press.

Swift, J.
1989 Why are rural people vulnerable to famine?. IDS bulletin, 20(2), 8-15.

Spicker, P., Leguizamon, S., & Gordon, D. (Eds.).
2007 Poverty: an international glossary. Vol. 1, No. 84277-84824. Zed Books.

Tan Keo, Peter
2013 "Corruption in Cambodia?" The Diplomat. <http://thediplomat.com/2013/12/corruption-in-cambodia/> (21 december 2013)

Turton, C
2009 The sustainable livelihoods approach and programme development in Cambodia. Overseas Development Insititute. London: Stag Place.

Verenigde Naties Ontwikkelings-Programma, Human Development Reports
2013 'Land-profielen: Human-Development-Indicatoren'

Verenigde Naties Ontwikkelings-Programma, Human Development Reports
2013 "Table 3: Inequality-adjusted Human Development Indicators"

Wereldbank

2011 Gender Inequality Index. <https://data.undp.org/dataset/Table-4-Gender-Inequality-Index/pq34-nwq7>.

Wereldbank

2011 Human Development Index. <https://data.undp.org/dataset/Table-1-Human-Development-Index-and-its-components/wxub-qc5k>.

Wereldbank

2011 Inequality Adjusted Human Development.
<http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles.KHM.html>.

Wereldbank

2014 "World Bank Search: "Cambodia Governance and Corruption Diagnostic: Evidence from Citizen, Enterprise and Public Official Surveys"

Wereldbank

2012 "World Bank Search: "health Cambodia"

WHO

2011 "Density of health posts (per 100 000 population)"

WHO

2013 "HEALTH INFRASTRUCTURE: TOTAL DENSITY PER 100000 POPULATION. DATA BY COUNTRY" (20 DECEMBER 2013)

Samenvatting in taal onderzoeksgebied

The goal of this research project is to shed light on vulnerability amongst young Cambodian adults, both men and women, to adverse changes in the environment and the ways in which they deal with these adversities. Vulnerability takes place in a context of poverty. Poverty has been a much-discussed concept: the opinions about the way in which poverty should be approached, vary differently. The 'livelihood approach' is an approach within this debate, which focuses on the assets of poor people and on the ways in which they strategically 'manage' these assets. This makes it possible to expose vulnerable as well as positive dimensions within their lives. Thus, using this approach it is possible to identify positive trends as well as big obstacles that can be used by policy-makers to develop 'people-centred' poverty reduction policies. In this way inventive solutions of the poor people themselves can be stimulated instead of being replaced, blocked or undermined by policies that only use economic measures of poverty and deprivation.

In order to understand vulnerability and analyze the various ways in which people respond to changing environmental conditions, we have used the asset vulnerability framework. This framework, which was developed by Caroline Moser (1996; 1998) represents a conceptual model in which 'livelihood-strategies' can be categorized and analyzed. The central idea within the framework is that poor individuals are managers of complex 'asset-portfolios', which are being used in creative ways in order to avoid or mitigate vulnerability (Moser 1998:2).

With this framework, this research has attempted to shed light on the dimensions of vulnerability in the lives of young adults in Siem Reap.

During a ten-week period of anthropological fieldwork in Siem Reap both authors used qualitative methods of data-inquiry, including informal conversations and semi-structured interviews. The found data have shown that young adults in Siem Reap are the most vulnerable concerning healthcare, finances and the (dependence on) the labour market. The national context, consisting of corruption, development and weakened institutes and social services, has a great influence on these three dimensions. Healthcare is too costly, financial buffer are (by far) insufficient and the

labour market doesn't suffice for two reasons: concerning the male young adults, the amount of jobs isn't enough so that the fundament of their 'livelihood', which is labour, is undermined. The main problem for the girls concerning the labour market is that it seems the type of jobs available in the labour market don't fully correspond with the existing types of training.

In their battle to reduce their vulnerability, the young adults utilize 'coping' and 'reproduction strategies'. The only difference between the two complementary groups is the frequency with which these two strategies are applied. Boys generally tend to rely more on 'coping strategies' while girls apply more 'reproduction strategies'. Within these strategies, the most embedded assets are the following: labour, their social network and their financial buffers obtained by wamework. Not only the different sorts of assets but also the way in which they are applied, are largely similar between the boys and girls. This mainly contrasts with gender theories concerning the disposal and application of assets, which argue that these differ per sex.

The explanation for the difference in the incidence with which the two sorts of strategies are applied, can be found in the different perception of the future by boys versus girls. The boys live day by day and do not perceive it to be possible to build a better livelihood on the long term; they are primarily occupied with short term problems and solutions and simply aren't able to make plans on the long term and apply suchlike strategies. Conflicting with the boys, girls are, for unclear reasons, more able to make life plans based on long term strategies (mainly 'chain-reproduction-strategies').

The girls often have a clear, concrete and ambitious image of the future, career wise. It seems that the difference between boys and girls concerning vulnerability, strategies and assets can be explained for the most part by the difference in perception of the future, e.g. whether plans are made on the short or long term.

We can further conclude that the national context which has put the informants of both groups in a certain position of vulnerability, makes it difficult to minimize their vulnerability. This is because the context doesn't give them a broad array of assets, which narrows the possibilities of utilization of strategies.

Further research on the gender differences in the application of strategies in the endeavor to minimize vulnerability could create a more enhanced understanding of the explanations for these differences.

